בס"ד

דרכי חינוך
בונים את דור העתיד

העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

האיחוד בחידוד

המאחד בקרבו חידודים ותשובות בהלכה ובאגדה

לע"נ ר' שמעון יהודה בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה

פרשת וירא - תשע"א

גליון קמ"ב שנה חמישית

דבר תורה

"אֵרֵדָה נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ כָּלָה וְאִם לֹא אֵדָעָה".
בראשית י"ח כ"א.

לשון הפסוק שה' אומר 'ארדה נא', שאני ארד, צריך הבנה בתרתי. האחד, מה שייך בכלל 'ירידה' אצל הקב"ה, הלא מקרא מלא הוא (ישעיה ו' ג), "מלא כל הארץ כבודו", ועוד, למה ה' יצטרך לרדת בכדי לראות, הלא כל העולם כולו לפניו כגרגיר חרדל, וראייתו מגעת לכל מקום, כדכתיב (תהלים ק"ג ה' - ו'), "מי כה' אלקינו המגביהי לשבת. המשפילי לראות בשמים ובארץ",

הלומד פרש"י בפסוק זה, יתורצו לו שאלותיו, שרש"י מפרש, "ארדה נא ואראה. למד לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה, הכל כמו שפירשתי בפרשת הפלגה (י"א ז'). דבר אחר, ארדה נא לסוף מעשיהם", שלעולם לא שייכא ירידה כלל אצל הקב"ה, רק לימד לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בירידה, ועוד, שמה שאמר ארדה, הכוונה לסוף מעשיהם. אלא שתירוצו זה של רש"י טעון הבנה, שהרי כבר בפרשת דור ההפלגה לימדה התורה את הדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה, כמו שרש"י עצמו כותב, א"כ בשביל מה הוצרכה התורה לשוב וללמדינו הלכה זו.

אלא מבאר האור החיים הקדוש, שכידוע ישנו הבדל גדול בין דין הפוגע באדם פשוט, לבין הפוגע במלך. הפוגע באדם פשוט, אם לא מדובר בפגיעה חמורה, ניתן למחול לו על אשר עשה, אבל הפוגע במלך, גם כשמדובר בפגיעה קטנה וקלה שנעשתה בלא כוונה, אין לו מחילה וסליחה, אלא הוא יענש בכל חומרת הדין, כמו שמצאנו בסוף פרשת וישב, במעשה שר האופים, שכל סיבת הריגתו היתה מפני ששגג ולא שמר מספיק ונמצאה אבן בפתו של המלך, וכ"ש שעונשו של החוטא במזיד כלפי מלך, שאין כלל הוה אמינא שיסלחו וימחלו לו, אלא יענש בכל חומרת הדין, בכל אשר ימצא להענישו. א"כ ק"ו בן בנו של ק"ו, שהחוטא למלך מלכי המלכים הקב"ה, שבראו ומכלכלו ונותן לו כל צרכיו, שאין אפשרות של סליחה מחילה וכפרה, ועליו להענש בעונשים החמורים ביותר, להאבד הוא וכל סביביו, עד שאם אכן הקב"ה היה נוהג כן, לא היה נשאר נפש חיה בעולם.

אבל הקב"ה אבינו אב הרחמן, שאינו חפץ במיתת הרשע כי אם בשובו מדרכו וחיה, כביכול 'ירד' מדרגתו, ודן את האדם בהשוואה לבריות השפלות שבעולמו, האם הנהגה כזו הנעשית בין בן אדם לחבירו, האם היא נכונה ומוצדקת, או שאף כלפי אדם אחר היא רעה ושפלה, ואם אכן גם ביחס לאדם אחר הנהגה זו אינה נכונה, אזי דן הקב"ה את האדם ביחס מעשיו כלפי בוראו, בכל חומרת הדין.

וזה שאמר הכתוב 'ארדה נא וארא הכצעקתה הבאה עלי עשו כלה', האם גם כשהקב"ה כביכול מוריד את דרגתו, האם 'כצעקתה הבאה אלי עשו', ואם כן, 'כלה', ה' יכלה אותם, כפי שאכן היה, שאנשי סדום היו רעים וחטאים לה' מאד, שאף ביחס לבריות שבעולמו, מעשיהם רעים ונוראים, ועל כן הקב"ה הענישם בעונש של כילוי.

ודרך נוספת בביאור המקרא, מבאר הנצי"ב בהעמק דבר, והוא ע"ד משל לאדם שיש לו בן קטן, שאביו מסיח דעת ממעשיו ואינו מקפיד על אורחותיו כל כך, וגם אין משגיח על מאכלו ולבושו, שהרי קטן הוא, וכל מעשיו מעשי נערות. אבל כאשר הקטן מגיע לעת בו הוא מתחיל ללמוד תורה, מתפנה אביו מכל עסקיו, ונותן דעתו על מעשיו שלא יבלה את זמנו בהבל והוללות, ויחד עם זאת הוא משגיח על מאכלו ומלבושיו, כנצרך לעמל בתורה.

והנה, כל הנהגתו זו של האב שבימי קטנותו הוא מסיח את דעתו ממעשי בנו, הוא רק אם הבן אינו עושה מעשים רעים וקשים, אבל אם בנו הוא 'פרא אדם', 'חיה רעה', זורק אבנים על בנ"א, וכל כיו"ב, אין לו לאב ברירה אלא לעסוק בחינוכו, למרות שאין בכך כבוד לאביו, אלא בזיון, כי אין ברירה והוא חייב להענישו.

כן הדבר ממש בענינינו, שכל עוד שלא ניתנה תורה לישראל, הקב"ה לא השגיח על מעשי בני האדם, וכפי שכתב הרמח"ל בדרך ה' [וע"ע אמונה ובטחון ג' מ"ד, ורד"ק נח י"א ה'], רק כאשר הם חטאו והזיקו ועשו את מעשי סדום, הקב"ה היה צריך להענישם, ובכדי להענישם, היה בזה בחינה של ירידה, שהקב"ה שמלא כל הארץ כבודו, צריך להתעסק בזוטות אלו לטפל בחוטאים, לכך כתיב 'ארדה נא', מלשון ירידה.

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" לרבנים ומדענים - מודיעין עילית - ארץ ישראל

כתב חידה

למקולל בן הגנב התיחסתי,
וצאצא מדודו המוהל הייתי.

מה שאירע לדודתי,
הביא לסופי בצעירותי.

חוסר אמונו של אבי,
חתם את קץ אמי.

מי אני?

רמז: דמות הקשורה לפרשה

תזכורת: הקשר בין הדמות לפרשה הוא בהזכרתה או ברמיזתה בפרשה או בפרש"י

מעשה רב

ראובן קיבל שבת עם הדלקת הנרות בביתו, כמנהגו מימים ימימה להקפיד תמיד לקבל שבת עד הזמן הנהוג בעירו, אך לפתע נזכר ששכח להדליק את המאורר בחדר האורחים בביתו, ומיהר לנקוש על דלת שמעון שכנו, וביקש את טובתו שידליק עבורו את המאורר.
מצטער שאיני יכול לעזור לך, השיב שמעון, מכיון שזכיתי אף היום לקבל את השבת בעיתה לפני כמה רגעים.
לבקשת ראובן שישלח את בנו שידליק עבורו, השיב שמעון, אף לבקשה זו לא אוכל להענות, היות ואני קיבלתי שבת, ממילא גם בני בכלל, כיון שאדם מצווה על 'שביתת בנו'.
לא כן, טען ראובן, הינך מצווה בשביתת בנך כאשר תיכנס השבת, אבל כל זמן שלא נכנסה השבת בפועל, אינך מצווה על שביתתו.

השאלה היא, הצדק עם מי ?

לחכימא ברמיזא

ברמב"ם (פ"ו מהל' תפילה ה"ח) נפסק, "מי שהיה עוסק בתלמוד תורה והגיע זמן תפילה, פוסק ומתפלל".
לפי"ז יש צורך ליישב עובדא באדם גדול מסוים.

התדע מיהו ?

[ואם תדע מי זה שרבו לא השיב לו אלא שלחו לשאול מתלמיד אחר, תגלה מיהו].

מבין חידות

איך יתכן, אדם התפלל אחת מהתפילות ויצא ידי חובתו, אבל אם יעשה פעולה מסוימת, יצטרך לחזור על תפילתו.

מעניינא דסדרא

"אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים" (ברכות ה' ב').
היכן מוכח בפרשתינו, שיתכן וחבוש מתיר את עצמו.

לע"נ **הרב זלמן יהודה הכהן זצ"ל** בן יבלחט"א הרב קלונימוס קלמן שליט"א **פישמן** נלב"ע י"ד מרחשון תש"ע

תשובה ל"מעשה רב"

בתשובה לשאלה, האם ענין מעלת אמירת 'בריך שמיה' הוא משום הוצאת ספר התורה, או משום פתיחת הארון, או משום מצות קריאת התורה שעומדים לקיים.

א) הנה משום הוצאת הס"ת גרידא, לא מצינו שיהיה עת רצון לאמירת 'בריך שמיה', שהרי כשמוציאין הס"ת שלא לצורך קריה"ת, גם אם לצורך מצוה אחרת, כגון ביוכ"פ שמוציאין לנשקה, או בהו"ר להקפות, וכן בשמחת תורה להקפות, אין אומרים, ויותר מזה, דלהספרדים רק בש"ק אומרים בריך שמיה, עכ"פ חזינן דלאו הוצאת ס"ת גרידא, הגורם לזה.

ומשום פתיחת הארון בלבד, ג"כ אין לומר, דהא פעמים הרבה שפותחים הארון, ואין אומרים. ומשום מצות קריה"ת בלבד, נמי לא סגי, דהא יש שאין אומרים אלא בימים מסויימים, וכמשנ"ת, וא"כ לדידהו לכאו' לא רק מצות קריאתה גרידא, הוא סיבת אמירת בריך שמיה, אלא גם יומא הוא דקא גרים. וצ"ע בכל זה.

ב) והנה ענין אמירת 'בריך שמיה' בעת הוצאת ס"ת לא נמצא בש"ס ובראשונים, רק נזכר בדברי גדולי הפוסקים מדורו של רבינו הריז"ל, והביאו סמך גדול מלשון הזהר"ק לזה, וכמו שיובא להלן בעזה"י, אבל בש"ע וברמ"א לא נזכר זה, ומלשון הרמ"א משמע קצת שלא נהגו בעירו לאומרו, שבסי' קל"ד ס"ב כתב, "אבל כשמוציאין אותו [את הס"ת], אומר הש"צ גדלו, והקהל אומרים רוממו וכו', אב הרחמים הא ירחם עם עמוסים וכו', וי"א על הכל יתגדל, וכן נוהגים ביו"ט ובשבת", ואילו 'בריך שמיה' לא מוזכר כלל. אמנם אם נאמר שזמן אמירת בריך שמיה, הוא קודם הוצאת ס"ת, דהיינו בפתיחת הארון, אין ראיה כלל שלא נהגו לאומרו, די"ל דהרמ"א לא אייר בזה, דהא הרמ"א שם משיג בדבריו על המנהג שכתב בשו"ע דמראין הס"ת להציבור קודם הקריאה, וי"ז כתב הרמ"א, דנהגו לעשות כן אחר שקראו בתורה, אבל כשמוציאין אותו וכו', ומ"מ לענין קודם שמוציאין לא מיירי.

ובבאה"ט סי' רפ"ב סק"א, כתב, "מוציאין ס"ת, ויש לומר בריך שמיה בין בשבת בין בחול"ה. הארי"ז ז"ל", הרי שמקור מנהג אמירת 'בריך שמיה' הוא מהאריז"ל, אך לא נתבאר אם האריז"ל אמר תיכף בפתיחת הארון, או רק לאחר הוצאת הס"ת. וצ"ע.

ג) וראיתי בשו"ת עדות ביהוסף (להגר"י אלמושנינו צצ"ל) סי' מ"ד, שנשאל, ע"ד ביכ"נ שלצורך שמירת הס"ת אי אפשר שיהא נמצא בארון הקודש שבביהכ"נ הזה, ובריך תדיר דהיינו מביהכ"נ אחר שיש בו מקום המשתמנה, אימתי עדיף שיביאוהו לבהיכ"נ, אם קודם התפילה, או רק בשעת קריה"ת.

והאריך בטעמים רבים להוכיח, דעדיף להביאו קודם הקריאה, ובסי"ד כתב ב' טעמים נוספים, וז"ל, "ועוד משום התפילה נמי צריך להביא הס"ת קודם תפילה, והוא משום שכתב הרוקח, הביאו מרן ב"י סי' קל"ה, דאין נופלין על פניהם אלא במקום שיש ס"ת וארון, וכן הוא המנהג באשכנז, כמ"ש בעל הגהת ש"ע, ואע"ג דלא ק"ל בעיר הזאת כן, אלא כמ"ש הב"י, מ"מ אין ספק דכולהו מודו, דלענין זה, ולדברי ס' הרוקח, צורך גבוה הוא להביא הס"ת קודם נפילת אפים, כדי שהנפילה יהיה לפני ארון ברית.

ואבעיא אימא דברי קבלה, בזהר הקדוש כתוב בסדר ויקהל, עמוד שס"ט, וז"ל, אר"ש כד מפקינן ס"ת בציבורא למיקרי ביה, מפתחין תרעי דרחמי, ומעוררין את האהבה לעילא, ואיבעי ליה לברנש דלימא הכי, בריך שמיה וכו', ע"כ, ורוב אנשי הקהל אומרים אותו, ואי"כ הס"ת קודם התפילה וישימוהו בהיכל החרב (כלומר בארון הקודש שבביהכ"נ, שבדרך כלל ריק מס"ת), כשיוציאוהו לקרות, רואים אותו אנשי הקהל, ואומרים בריך שמיה, אמנם אם בשעת הקריאה יביאוהו ממקום משמשתמר, אנשי הקהל איה יודעים אימת מוציאין אותו ממקום גנוז, ונמצא אנו נועלים דלת בעלי התפילה, ולכך צריך להביאו בבקר.

ותו, כי יודע כל התפילות אנו מיחדים לקב"ה ושכינתיה, שהוא רמז התורה בהיכל, כמ"ש וה' בהיכל קדשו, להורות כי התפילות הנה כשה' בהיכל, שהוא רמז ס"ת כשהוא בהיכל, וא"כ אין ספק דטוב להביאו בבוקר קודם התפילה, נמצא שאנו מתפללין כשה' בהיכל. כל זה ראיתי ונתון אל לבי לדרוש בכבוד התורה והציבור".

ד) ובסיום התשובה שם מצטט מתשובת "הרב הכולל ראש המדברים, סיני ועוקר הרים, כמוהר"ר משה בכמו"ר חיים שבתי נר"ו", שהסכים לדבריו. וכדאי להעתיק סוף תשובת הגר"מ שבתי זצ"ל, שכתב, "ומה נמלצו לחכי ג"כ אמרותיו, אמרות שהורות, אשר בהם מדברי קבלה, מההיא דכתוב ברבה הרב הקדוש ר"ש בן יוחאי זלה"ה, כד מפקין ס"ת בצבורא, מפתחי תרעי דרחמי וכו', ואיבעי לבר נש דלימא הכי בריך שמיה וכו', ומכאן ראיה, דאי בשעת הקריאה דוקא יביאו הס"ת ממקומו, אנשי הקהל אינם יודעין בעת שמוציאין אותו מן ההיכל ונמצא שנועלין דלת התפילה וכו', הכלל, שהדין כמו שפסק החכם השלם, סיני ועוקר הרים, ואין צריך להאריך בדברים פשוטים".

מדבריהם יוצא, דדוקא בעת הוצאת ס"ת מן הארון אז נפתחים שערי רחמים, ויותר מזה, דאז מהני קם לענין אותם שאין רואים פתיחת הארון, משא"כ אם כבר הוציאו הס"ת מן הארון, דהיינו לומר משום הס"ת שנמצא עתה בחוץ, זה אין לומר.

ה) גם מדוקדק מלשון הזוהר *'כד מפקינן ס"ת'*, דהיינו כשמוציאין הס"ת, לא בלבד בפתיחתו כשמונח עדיין בארון, וכמו"כ מבואר "כד מפקינן ס"ת *בציבורא למיקרי ביה"* דהיינו הוצאת ס"ת לשם קריאה בציבור.

ובכמה מספרי הפוסקים האחרונים, מצינו שדקדקו את לשון הזוהר, ואמרנו להעתיק מתוך דבריהם שם שנוגע לנידו"ד.

בס' אז נדברו ח"ח סי' מ"ח, העתיק לשון מכתבו של הגרא"י זלזניק זצ"ל, ראש ישיבת עץ חיים, שנוקט בבירור שרק לאחר הוצאת ס"ת, אז מתחיל זמן אמירת בריך שמיה, ואלו דברי, "אני רגיל לעורר להוציא הס"ת מארון הקודש קודם אמירת בריך שמיה, עפ"י לשון הזוהר כדלהלן. וכן הוא בסידור נהורא הקדוש, ול"ל, כשפותחין הארון יאמר בריך ויהי בנוסע הארון וכו' בקדושתו. ואח"ז הנוטל ס"ת, נוטל דוקא על ימינו שנא' מימינו אש דת למו. ויאמר, שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני. ברוך שמיה ק"ל תיבין והוא תקון קרי. כתיב בזוה"ק, אד"ש כד מפקין ס"ת בציבורא למקרי ביה, מתפתחין תרעי שמיא דרחמי ומעוררין את האהבה דלעילא ומיבעי ליה לבר נש לממר הכי בריך שמיה וכו'. ובסידור של הגר"א עמדין כתב, כשעולה להוצאת ס"ת כו' וכשפותח הארון כו' ומוציא ס"ת אומרים ויהי בנסוע הארון... בקדושתו. ואח"ז כתב, כשמוציא ס"ת אומרים ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדושתו... בס' הזוהר [ח"ל], אר"ש כד מפקין ס"ת בצבורא למקרי ביה מתפתחין תרעי שמיא וכו' כדלעיל. א"ה, לדעתי אם כונת הזוהר על פתיחת הארון לבד, הרי וודאי שהיה כותב כד פתחין ארון הקדש, ולא כד מפקין ס"ת וכו', והוא ברור לדעתי.

וכן הוא פשטות משמעות הכה"ח שהביא בשם כה"ר, שכתב בסי' קל"ב סק"א בענין אמירת בריך שמיה כו' בעת הוצאת ס"ת כו'.

שוב הראו לי מש"כ כתי"ר בכלל ל"א באות ר"ז, שתלה הדבר במנהגים. ולדעתי אין בזה שום מנהג מבוסס, כי באותו בהמ"ד גופא אחד מוציא הס"ת קודם, ושני באמצע האמירה, ואחר אחרי האמירה. ובכלל הדבר תלוי גם בעצבים הנ המוציאים, וגם שהמוציא מסתכל בצבור העומד לידו אם כבר גמר האמירה אע"פ שהוא גם שאר חלקי הציבור באמצע הוא מוציא הס"ת. ובכלל אין משגיחים על זה, ואין בזה מנהג לדעתי, אלא מעשה שטן לבטל הסגולה שכתב הזוהר הקדוש".

ובעיקר דקדוקו מהזוהר, מסכים גם באז נדברו, רק דמ"מ נוקט, דהיכא דהוקבע מנהג עפ"י רב מובהק לומר לפני הוצאת ס"ת, בזה ס"ל שאין לשנות.

ומוסיף עוד, שהגר"ש בדליצקי שליט"א, הראהו מש"כ בס' החיים להגר"ח פלאג'י זצ"ל, על קריה"ת סי' ב' ס"ג, "ויבד הפותח תלוי לאומרו בשובה ונחת, במה שיתחילו לומר בקו"ר שתי תיבות [הראשונות, שהם] 'בריך שמיה' ולהמתין שלא להגיש הס"ת אצל המניח רמונים, כדי שיסיפיקו לאומרו". וכותב ע"ז הגר"ג זילבר זצ"ל, "וכן מוכח מהלשון 'ולא יוציא הס"ת מיד בפתיחת הארון קודש', הנה לא להזיר רק שלא יוציא מיד, ואם מתחיל לאומרו כשהס"ת בארון דשפיר דמי, שעיקר הקפידא שיאמר בשובה ונחת".

ובהשמטות שבסוף ספרו, כותב, "ונראה כעת להוסיף עוד, אף שכתבתי שם שאין שום חשיבות לשמחזיק כבר הס"ת שיהא גם הארון פתוח, מ"מ יש בזה צד מעלייתא לאריכות וכוונת 'בריך שמיה', וביחוד במקומות שאין בימה ומדרגות לפני האה"ק, והצבור מטמהרים, אפשר לסמוך בזה על הגרח"פ ז"ל להוציא הס"ת, ולהשאיר הארון פתוח עד גמר אמירת בריך שמיה".

ו) ובאגרות משה ח"ד סי' ע' אות ט', כתב, "בענין זמן דאמירת בריך שמיה, לפי לשון הזוהר, אר"ש כד מפקין ס"ת בצבורא, *משמע קצת* דהוא לאחר שהוציאו הס"ת, אבל לא היה זה ראיה גדולה, דשייך למינקט לשון כד מפקין על שעת הוצאה, אף שהוא גם קודם, ובש"ע הא לא הובא שנדע זה, אבל בשערי אפרים הלכות קריה"ת שער י' ס"א, איתא, בעת שפותחין הארון להוציא הס"ת, אומרים הקהל ויהי בנסוע, ובשעת הוצאת הס"ת מתחילין הקהל לומר בריך שמיה, הרי מפורש שאומרין אותו בשעת הוצאת הס"ת מהארון ממש, ומכיון שלא מצינו מי שחולק ע"ז, צריך לעשות כן, אבל כמדומני שאין מדקדקין בדבר, וכיון שלא מצינו זה כלל בדברי רבותינו הראשונים, לא שייך למחות איך שעושין, אבל כשאחד שואל, צריך לומר לו שיאמר אחר שהוציאו מן הארון, שלכן מה שיש שהנהיגו לומר דוקא קודם הוצאת הס"ת, הוא שלא כהראוי להנהיג".

ז) ובס' בס' קל"ד סקי"ג כתב, "ומנהג העולם לומר בריך שמיה בשעת הוצאת הס"ת בין בחול בין בשבת, ואם לא אמרו בשעת הוצאה יוכל לאמרו עד שעה שפותחין לקרותה", ומבואר מזה בנוגע לדידן, ב' דברים, א' שתחילת זמן אמירתו הוא בשעת הוצאת הס"ת. ב' שכל זמן נשיאתו עד שפותחין לקרות, עדיין הוא זמן אמירתו.

ואע"פ שבסי' רפ"ב סק"מ, כתב המ"ב, ד"יש לומר בריך שמיה *בפתיחת* הארון בין בשבת בין בחול", פשוט דהכונה מזמן פתיחת הארון ואילך, דאז הוא תחלת שעת הוצאתו.

ועיין ברמ"א סי' תקפ"ה ס"א, "ונוהגין לתקוע על הבימה במקום שקורין", וכתב המ"ב בסק"ג, "כדי שזכות התורה יגן עלינו לעלות זכרוננו לטובה", ובסי' צ"ו סק"ב, כתב המ"ב, "ומותר הש"ץ להחזיק הס"ת בידו בשבת, כשאומר יקום פורקן, דכיון שכונתו אז להתפלל על לומדי תורה, על כן מחזיק הס"ת בידו".

ונראה מזה, דכל שיש עניו זכות התורה, הוא עת רצון, לכן כשמוציאין ס"ת לקרותו, נפתחים שערי רחמים, שהרי עומדים לקיים בזה מצות ת"ת כתקנת מרע"ה ועזרא הסופר (עי' ב"ק פ"ב ובריר"ף פ' הקורא עומד במס' מגילה, והובא במ"ב בפתיחה לסי' קל"ה), ובגדולה מצות הקריאה שהיא כעין שהיה בהר סיני, וכדמשמע בסי' קמ"א (ע"ש במ"ב סק"א, סקט"ז), וע"ע במ"ב סי' תק"ס סק"א.

ח) העולה מהדברים: משעת פתיחת הארון נחשב 'עת רצון', וזמן אמירת 'בריך שמיה' תלוי במנהגים, די"א דמיד בפתיחת הארון מתחיל זמן אמירתו, וי"א דרק לאחר שהוציאו הס"ת, אם אינו מספיק לאמרו בשעת הוצאה יכול לאומרו עד תחילת הקריאה. בהוצאת ס"ת שלא קריאה, אין אומרים בריך שמיה, בשבת וי"ט לכו"ע אומרים, בחול הוא מחלוקת, ונהרא נהרא ופשטיה.

לגבי המתפללים בביכ"נ שמביאין הס"ת מביהכ"נ סמוך וכדו', אם שומעים פתיחת הארון מחדר הסמוך, מבואר בעדות ביהיסוד, שיכולים להתחיל לאומרו, גם אם לא ראו ולא שמעו פתיחת הארון (וזה שייך גם למי שנמצא בתוך ביהכ"נ עצמו, כגון שהיה באמצע תפלת ש"ח), יכולין לאמרו אח"כ כל זמן שמוליכין הס"ת עד שפותחין לקרותה[5].

תשובה ל"לחכימא רמיזא"

בתשובה לשאלה, מיהו האדם גדול שיש צורך ליישב עובדא דידיה עם מש"כ בפמ"ג (סי' קע"ד משב"ז סק"א), "כששותה כוס, מברך תחילה ויטעום מעט, אח"כ יאמר לחיים וכדומה, דכבוד שמים עדיף[6]".

המדובר הוא בר"ע כדאיתא בשבת ס"ז ב', "מעשה ברבי עקיבא שעשה משתה[7] לבנו, ועל כל כוס וכוס שהביא, אמר, חמרא וחיי לפום רבנן, חיי וחמרא לפום רבנן ולפום תלמידיהון[8]".

מפרש רש"י, "חמרא וחיי, כשמוזגין ונותנין כוס, אומר כן לברכה בעלמא", וצ"ב איך הקדים אמירת לחיים להברכה.

וי"ל, דבתנחומא פ' פקודי, איתא, "וכן ש"צ כשיש בידו כוס של קידוש או של הבדלה והוא אומר סברי מרנן, ואומר הקהל לחיים, לחיים, לחיים הכוס". והטעם שאומרים כן, מובא בב"ח סי' קנ"ד בשם המהרש"ל, שהוא כדי לאפוקי שלא יאמרו שזה כוס של אבלים מן הכוס, כמ"ש (משלי י"א ו'), "תנו שכר לאובד ויין למרי נפש", וגם אשכחן דמאחי טעמא תיקנו עשרה כוסות, בכתובות ח' ב' ע"ש ברש"י ד"ה עשרה כוסות, וכן היו נותנים להרוגי ב"ד, וא"כ מוכחא מילתא שלא בשביל להקדים ברכת עבד לקונו אמרו כן, אלא בשביל להורות שאין כוס זה בשביל דברים רעים ח"ו וכנ"ל, אלא לחיים הוא בא.

ועיין בירושלמי סוף פ"ו דברכות, שמובא שם עובדא הנ"ל בשינוי לשון, "מעשה בר"ע שעשה משתה לשמעון בנו", על כל חבית וחבית שהיה פותח, היה מברך עליה, ואומר, חמרא טבא לחיי רבנן ולתלמידהון", ומבואר שקודם בירך ואח"כ אמר לחיים, וא"כ לגירסת הירושלמי אין שפיר.

ועיין במראה"פ על הירושלמי, שכבר התעורר על שינוי הגירסאות, וכתב, "והתם נקט לה להשמיענו דאין בו משום דרכי האמורי[9], כדלעיל מינה, והכא שמעינן לענין דינא דברכת הטוב, דס"ל כרבי דלעיל, דעל כל חבית וחבית בסתם מברכין, ואם שאינו יודוע אם שאינו משובח מהראשון, דכל חבית כמאן דאיינון לן, כדלעיל ד"ה יין ישן וכו', והיינו דמסיים ואומר חמרא טבא וכו', כלומר, דגם שאין אנו יודעים עדיין אם זהו יותר טוב ממה ששתינו, עם כל זה היה כחמרא טבא לחיי רבנן".

ולפי דברי המראה"פ, י"ל דאין סתירה בין הבבלי לירושלמי, דהירושלמי מיירי מהחבית עצמו שהיה פותח ומברך, ואילו בבבלי מיירי שהיה מגיש לחם הכוס, והגם שאצל התלמידי חכמים, רבנן ותלמידיהון שהיו מסובים במשתה כבר, זה היה קודם שבירכו, אבל ר"ע שבירכם, אצלו זה היה לאחר שבירך, וא"כ לא קשה מידי.

והרמז: שהיה פרנס וגבאי צדקה, כמ"ש בספרי סו"פ וזאת הברכה, דמ' שנה פרנס את ישראל, והיה גבאי עניים, כמ"ש רש"י בקידושין ל"ז א' ד"ה נתון לעקיבא בן יוסף, ומ"מ בכלה רבתי פ"ב, שהיה דואג להחזיק רבנן ותלמידיהון ולפרנסם, וזה קצת רמז לעובדא דן, דנתן כוסות של ברכה לחיי רבנן ותלמידיהון.

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, היכי תימצי שעתה כוס הקידוש ויצא ידי"ח, ואעפ"כ צריך לקחת כוס יין נוסף לקידוש באמצע הסעודה (למרות[10] שלא יצטרך לברך עוד הפעם על היין שבסעודה).

כתב בשו"ע סי' רע"א ס"י, "מקדש על כוס וכו'[12] ואומר ויכולו מעומד וכו'", ובמג"א שם סקכ"א כתב, "ואם שכח לאומרו[13], אומרו תוך הסעודה על הכוסי", ומקורו במטה משה סי' תכ"ט (וע' במ"ב שם סקמ"א, שהביא כ בשם אחרונים). ובבאה"ט שם סי' רס"ח סקי"ב, מביא, "כתב במטה משה, פעם אחת שכח רבינו קלונימוס לומר ויכולו, ונזכר בתוך הסעודה, ולקח כוס בידו, ואמר ויכולו עד לעשות".

תשובה ל"מעניינה דסדרא"

בתשובה לשאלה, איזה פסוק בפרשתינו יש ליישבו עם מאמרם ז"ל, "קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תחומין" (יומא כ"ח ב', לגירסת הרשב"א בשו"ת ח"א סי' צ"ד, ועוד[14]).

הנה נאמר בפרשתינו (י"ד, י"ד ט"ו), "וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ושלש מאות וירדף עד דן. ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק".

ובביאור הכתוב 'ויחלק עליהם לילה', פרש"י, "לפי פשוטו, סרס המקרא, ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה, כדרך הרודפים, שמתפלגים אחר הנרדפים כשבורחים זה לכאן וזה לכאן. לילה, כלומר אחר שחשכה לא נמנעו מלרדפם", ומבואר, שאף אברהם המשיך לרודפם באותו הלילה יחד עם עבדיו, אלא שרק נחלקו בדרכם, זה לכאן וזה לכאן.

והנה, אותו הלילה, ליל פסח הוא, וכדפרש"י, "ומדרש אגדה, שנחלק הלילה ובחציו הראשון נעשה לו נס, וחציו השני נשמר ובא לו לחצות לילה של מצרים", והוא מב"ר כאן (מ"ג ג'), ובפדר"א (פכ"ז), ועוד. ולפי"ז לכאורה צ"ב, דאברהם היה אז מקום מושבו בחברון, כמפורש לעיל (י"ג י"ח), וכיצד אמ"כ רדף משם עד דן שבצפון[15], ואמנם ל"ל שמבעוד יום כבר הגיע עד דן, וכמשמעות הכתובים, שתחילה נאמר 'וירדף עד דן', ואח"כ נאמר 'ויחלק עליהם לילה' וגו'[16], אבל מ"מ בלילה המשיך לרדוף מדן ועד חובה אשר משמאל לדמשק, והלא יו"ט הוא, וקיים אברהם אף ערובי תחומין.

ואמנם, בפשוטו היה מקום לומר, שאין כאן תימה כלל, שהרי היה זה ענין של 'פיקוח נפש', להצלת לוט מן השבי, שכל יציאתו של אברהם ממקומו כאן כך היתה[17].

אך שיש לדון בזה, חדא, שהרי דין פיקוח נפש שדוחה שבת, אינו שייך אצל ישראל כלפי גוי, וא"כ אמנם שהיה אברהם משמר דיני התורה, היינו דוקא כלפי ישראל, ולא כלפי גוי בעלמא, וא"כ כלפי לוט שנידון כשאר בני נח, אין לאברהם ענין להצילו מדין 'פיקוח נפש', אלא מצד קורבה בעלמא[18].

ועוד, אפילו אח"ל שהיה בזה ענין פיקוח נפש, אבל אפשר שאף קודם שיצאו משיעור תחום שבת, כבר היה לוט ברשות אברהם ועבדיו, ואעפ"כ המשיכו לרדוף אחר המלכים להרחיקם מן הארץ, דהנה ברש"י כאן (י"ד ד') כתב לפרש, "עד דן, שם תשש כחו, שראה שעתידין בניו להעמיד שם עגל" (והוא מסנהדרין צ"ו א').

ולכאורה, מזה שפסק אברהם מלרדוף אחרי המלכים שכנגדו מחמת שתשש כחו, בע"כ שכבר חזר לוט מקודם לכן, שהרי רק מפני שתשש כחו פסק מלרדוף, אליהו פ' תולדת (כ"ו ה'), ובחת"ס להלן, ועוד אחרונים שכיוונו לזה. ועי' ברבינו בחיי (שם), שגרס לשניהם גם ערובי תבשילין וגם ערובי תחומין.

13. וכתב במג"א שם סקי"ג, "ואומר ויכולו מעומד וכו'", ובמ"ב שם סקכ"ד כתב, "ואם שכח לאומרו[13], אומרו תוך הסעודה על הכוסי", ומקורו במטה משה סי' תכ"ט (וע' במ"ב שם סקמ"א, שהביא כ בשם אחרונים). ובבאה"ט שם סי' רס"ח סקי"ב, מביא, "כתב במטה משה, פעם אחת שכח רבינו קלונימוס לומר ויכולו, ונזכר בתוך הסעודה, ולקח כוס בידו, ואמר ויכולו עד לעשות".

14. ועי' בפדר"א הנ"ל, שהמקום הוא 'פמיאס' הידוע.

15. ועי' בפדר"א הנ"ל, "ובפרק ה' ס"ב, "אין מקום ששמו ורדפם", ואי"כ לפי"ז אפשר שביום הרביעי לבריאת העולם, ולקח החלק האחד עמו, ורדפו אחריהם בכל הדרכים, והכוס עד חובה אשר משמאל לדמשק". ועי' בפדר"א הנ"ל, דמשמע ב"כ שחובה הוא שם מקום

אולם לפרש"י כאן, נראה להדיא שבלילה רדף עד דן, ויותר לא רדף משם, דגמי מה שנאמר ורדפם עד חובה וגו', פרש"י, "אין מקום ששמו חובה, אלא דן קורא חובה, על שם עבודה זרה שעתידה להיות שם", וא"כ לפי"ז אפשר שביום רדף מחברון עד קרוב לדן, ובמה שרדף משחשיכה ועד דן, כבר היה בשיעורו תחום שבת.

17. ועי' באור החיים כאן (מ"ז) שכתב, שלולי שהיה אברהם מציל ללוט מידי המלכים, היו 'שורפים' את לוט, כנפשם לאברהם.

18. וכן מוכח מדברי החת"ס בתוספות יפות דלהלן, שדנו מענין ערובי תחומין בזה, ולכאו' אם איכא משום פיקו"נ, פשוט שא"צ לערובי תחומין.

19. ובפרט להנוסחא בפדר"א (שם), דכשהגיע אברהם לדן 'הניח תלמידיו' שם, והיינו ענר אשכול וממרא, ואברהם עצמו המשיך לרדוף עם אליעזר עד חובה אשר משמאל לדמשק.

20. ולפי"ז צריך לדחוק, שהרי רק עירוב אחד ניתן להניח, ולכאורה במרחק

---

1. בענין חשיבות אמירתו, כתב ביסוד"ע (ש"ח פ"ח), "בריך שמיה, יהא האדם נזהר מאוד לאומרו בשעת הוצאת הס"ת בכוונה עצומה, כי נוסח תפלה זו הובא בזה"ק, וגם תועלת אמירתה בכוונה היא תקון גדול על קרי ר"ל, כמובא בספרים לכן אם אדם עומד באמצע תפלת והוא רחום, ראוי להפסיק לומר בריך שמיה עם הצבור".

גם בשו"ת פרי השדה ח"ג סי' ק"ב, הביא דברי היסוד"ע כסמך לדעתו שגם בפסד"ז מותר להפסיק, וכתב דהוא במכל שכן מתפלת הוא רחום, ונסמך גם על דברי הפמ"ג א"ר ח"ס סי' נ"א א"א סק"ג, דתחנונים חמירי מפסד"ז, אלא שבסו"ד כתב, "ודע, שבשו"ע לא הביא כלל שצריך לומר בריך שמיה, ועיין פרמ"ג א"ר ח"ס סימן קל"ד באשל אברהם, ובמג"א ריש סימן רפ"ב ובחיי אדם, שצריך לומר בריך שמיה, ומדלא הביאו גבי קריאת ס"ת בשני וחמישי ג"כ, משמע דהמג"א ס"ל דהעיקר ניתקן רק בשבת לומר בריך שמיה, אמנם הפרמ"ג בסימן רפ"ב כתב, דה"ה בחול בשחרית ומנחה בתענית, אומרים בריך שמיה.

ולפ"ז היה מקום להכריע, דבסתם שני וחמישי, כיון שאין חיוב כל כך לומר בריך שמיה, אין להפסיק בפסוקי דזמרה לומר בריך שמיה, משא"כ בשבת, וכן אפילו בחול בתענית, גם בשחרית ובין במנחה, דמשמע דיש יותר חיוב לומר בריך שמיה, יכול להפסיק באמצע פסוקי דזמרה ג"כ, ובפרט כשיכול להגיע עד קום המזמור, או שיכול לומר הפסוקים ברוך ה' לעולם המובא במג"א סימן נ"א ס"ק ד', ודו"ק היטב".

[למעשה בענין להפסיק לצורך אמירת בריך שמיה, צ"ע לדינא, דיעוין מש"כ הגרש"א אלפנדרי זצ"ל (נדפס בשו"ת הסבא קדישא סוף ח"ג, באוצרות ירושלים אות כ"א), על דברי הפרי השדה "ולדידי זה אינו", וע"ע שו"ת מהרש"ג ח"א או"ח סי' כ"ב, שבט הלוי ח"ז סי' י"ב, ציץ אליעזר ח"א סי' ג' בהלכיות שלמה, תפלה, פי"א אות ג', דכיון דאינו אלא מנהג עפ"י הזוהר, אין להפסיק בין תפלת י"ח לנפילת אפים לצורך אמירת בריך שמיה].

2. ובכה"ח סי' קל"ד סק"א, כתב, "בענין אמירת בריך שמיה וכו' בעת הוצאת ס"ת, משמע בזוה"ק פ' ויקהל דף ר"ו ע"א, דזמנו דוקא בשבת, ממה שכתב אותו אצל ענייני שבת, וגם ממש"כ דמתפתחן תרעי שמיא דרחמין וכו' יער"ש, וכ"כ בשער הכוונות דף ע"ג ע"ג, דהאריז"ל היה נוהג בכל יום שבת בשחרית בעת הוצאת ס"ת מן ההיכל לומר אותו הנוסח דרחמים בס' הזוהר בפ' ויקהל, והוא בריך שמיה דמרי עלמא וכו', עכ"ל. וכ"כ בפרי עץ חיים' שם, וכ"כ מ"א רס"י רפ"ב, מחזיק ברכה שם, אות ב'.

מיהו מהר"י צמח בפע"ח שם כתב, דאינו אסור לאומרו גם בחול בשעת הוצאת ס"ת, יער"ש, וכ"כ אליהו רבה אות ד' ע"ש סדר היום, יער"ש, וכ"כ השלמי צדיק דף ר"ד ע"א, יער"ש, וכ"כ הפמ"ג בא"א אות ו', וכתב דכן המנהג לאומרו אף בחול, יער"ש, וא"כ כיון דליכא איסורא אם אומרו בחול, נהרא נהרא ופשטיה, והמנהג בינינו לאמרו בשבת שחרית ומנחה, וביו"ט ור"ה, ויוהכ"פ שחרית".

3. אשר נדפסה מחדש (ע"י מכון זכרון אהרן - ירושלים תשס"ג), בשו"ת תורת האדם נזהר מאוד לאומרו בשעת הוצאת ס"ת בכוונה עצומה, כי נוסח תפלה זו הובא בזה"ק, וגם תועלת אמירתה בכוונה היא תקון גדול על קרי ר"ל, כמובא בספרים לכן אם אדם עומד באמצע תפלת והוא רחום, ראוי להפסיק לומר בריך שמיה עם הצבור".

גם בשו"ת פרי השדה ח"ג סי' ק"ב, הביא דברי היסוד"ע כסמך לדעתו שגם בפסד"ז מותר להפסיק, וכתב דהוא במכל שכן מתפלת הוא רחום, ונסמך גם על דברי הפמ"ג א"ר ח"ס סי' נ"א א"א סק"ג, דתחנונים חמירי מפסד"ז, אלא שבסו"ד כתב, "ודע, שבשו"ע לא הביא כלל שצריך לומר בריך שמיה, ועיין פרמ"ג א"ר ח"ס סימן קל"ד באשל אברהם, ובמג"א ריש סימן רפ"ב ובחיי אדם, שצריך לומר בריך שמיה, ומדלא הביאו גבי קריאת ס"ת בשני וחמישי ג"כ, משמע דהמג"א ס"ל דהעיקר ניתקן רק בשבת לומר בריך שמיה, אמנם הפרמ"ג בסימן רפ"ב כתב, דה"ה בחול בשחרית ומנחה בתענית, אומרים בריך שמיה.

ולפ"ז היה מקום להכריע, דבסתם שני וחמישי, כיון שאין חיוב כל כך לומר בריך שמיה, אין להפסיק בפסוקי דזמרה לומר בריך שמיה, משא"כ בשבת, וכן אפילו בחול בתענית, גם בשחרית ובין במנחה, דמשמע דיש יותר חיוב לומר בריך שמיה, יכול להפסיק באמצע פסוקי דזמרה ג"כ, ובפרט כשיכול להגיע עד קום המזמור, או שיכול לומר הפסוקים ברוך ה' לעולם המובא במג"א סימן נ"א ס"ק ד', ודו"ק היטב".

[למעשה בענין להפסיק לצורך אמירת בריך שמיה, צ"ע לדינא, דיעוין מש"כ הגרש"א אלפנדרי זצ"ל (נדפס בשו"ת הסבא קדישא סוף ח"ג, באוצרות ירושלים אות כ"א), על דברי הפרי השדה "ולדידי זה אינו", וע"ע שו"ת מהרש"ג ח"א או"ח סי' כ"ב, שבט הלוי ח"ז סי' י"ב, ציץ אליעזר ח"א סי' ג' בהלכיות שלמה, תפלה, פי"א אות ג', דכיון דאינו אלא מנהג עפ"י הזוהר, אין להפסיק בין תפלת י"ח לנפילת אפים לצורך אמירת בריך שמיה].

2. ובכה"ח סי' קל"ד סק"א, כתב, "בענין אמירת בריך שמיה וכו' בעת הוצאת ס"ת, משמע בזוה"ק פ' ויקהל דף ר"ו ע"א, דזמנו דוקא בשבת, ממה שכתב אותו אצל ענייני שבת, וגם ממש"כ דמתפתחן תרעי שמיא דרחמין וכו' יער"ש, וכ"כ בשער הכוונות דף ע"ג ע"ג, דהאריז"ל היה נוהג בכל יום שבת בשחרית בעת הוצאת ס"ת מן ההיכל לומר אותו הנוסח דרחמים בס' הזוהר בפ' ויקהל, והוא בריך שמיה דמרי עלמא וכו', עכ"ל. וכ"כ בפרי עץ חיים' שם, וכ"כ מ"א רס"י רפ"ב, מחזיק ברכה שם, אות ב'.

מיהו מהר"י צמח בפע"ח שם כתב, דאינו אסור לאומרו גם בחול בשעת הוצאת ס"ת, יער"ש, וכ"כ אליהו רבה אות ד' ע"ש סדר היום, יער"ש, וכ"כ השלמי צדיק דף ר"ד ע"א, יער"ש, וכ"כ הפמ"ג בא"א אות ו', וכתב דכן המנהג לאומרו אף בחול, יער"ש, וא"כ כיון דליכא איסורא אם אומרו בחול, נהרא נהרא ופשטיה, והמנהג בינינו לאמרו בשבת שחרית ומנחה, וביו"ט ור"ה, ויוהכ"פ שחרית".

4. בשו"ת אבן ישראל ח"ט, כתב, שבש"ת אין נהוג לומר בריך שמיה, מכיון שכבר מוציאים הס"ת בעת אמירת 'אתה הראת', אולם האדר"ת הקפיד לומר אף בש"ת, כמ"ש בתפלת דוד עמ' ס"ב, "בהעמדת הס"ת בארון קודש אחרי ההקפות, אני מצווה להכריז בקול ש 'בריך שמיה', שהיא תפלה חביבה ויקרה מאוד, ומדוע לא נאמרנה גם בשמחת תורה כבכל השנה, וכן גם 'שמע ישראל', ועל הכל יתגדל' כבכל שבת ויו"ט", וכן מובא בלוח א"י להגר"מ טיקוצינסקי זצ"ל.

5. ויש להסתפק אם המתפלל בביהכ"נ אחר, ופותחין שם הארון בזה לקרות בביהכ"נ סמוך, אם יכול לומר 'בריך שמיה', כיון שהוא אינו מתעתד לשמוע קריה"ת שם, וכמו"כ יש להסתפק במי שנמצא בביהכ"נ, וכבר התפלל במנין אחר, ושמע קריה"ת, אם יש עוד פעם לומר 'בריך שמיה' וכל הסדר שאומרים בהוצאת ס"ת, ולע"ע ל"מ מי שעמד על זה, ומי שיראמו מקום בקה, תבא עליו ברכה.

6. בפלא יועץ ערך ברכות, ד"ה 'כתיב טוב עין הוא יבורך', כותב בתו"ד, "ועכ"פ עושה נח"ר ליוצרו, כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל. ולמצוה תחשב לו, כי זה הוא שגם קצת פוסקים

השבת הרכוש אין זה טעם להקל בדין תחומין[19].

ואכן יעוין בחת"ס עה"ת בפ' תולדת (כ"ו ה'), שהביא לגירסת הרשב"א הנ"ל, שקיים אברהם אף ערובי תחומין, וכתב לפרש, "ונראה דהיינו 'ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו' ע"כ ויחלק עליהם לילה הא לא יסח כידוע, והניחו ערובי תחומין, זה למורח וזה למערב, ע"כ ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו". ולפ"ז ניחא, שבאמת הניח אברהם ערוב תחומין, וקיים דין זה גם ברודפו אחר המלכים[20].

ויעיין בפנים יפות כאן, שכתב לפרש בענין אחר, דאפשר שכוונת הכתוב 'ויחלק עליהם לילה', שאברהם לא רדף אלא עד דן, והטעם משום איסור תחומין, ועבדיו הם אלו שהמשיכו לרדוף לבדם, שהרי הם לא החמירו לקיים דיני התורה, ואף שאברהם מצד עצמו יש לו ליזהר בשביתת עבדיו כמו בשביתת בהמתו, מ"מ י"ל כיון דתחומין דאפלים אמר מדרבנן, והרי מבואר בשבת (נ"ג ב'), דכל שהוא מדרבנן, לא גזרו בבהמה, וא"כ הוא הדין בעבדיו לא גזרו, שדין העבד כבהמה, וא"כ כי היכי דגבי בהמה מבואר בא"ח (סי' ש"ה כ"ג) ברמ"א, שאין לחוש אם הרוועה משלח הבהמה חוץ לתחום, א"כ ה"ה בעבדיו אין לחוש, אבל יותר מי"ב מיל שהוא מדאורייתא, גם עבדיו לא רדפו, וזהו שנאמר 'עד חובה אשר משמאל לדמשק', אבל כבהמה לא רדף אלא עד דן[21].

ובעיקר דברי הפנים יפות, עי' בספר 'פנים מסביריות' כאן (להגר"א גאטעסמאן צז"ל), מה שכתב להעיר בדברי, בענייני תחומין ושביתת עצים בהבמה, ע"פ דברי הפוסקים בזה, ואכמ"ל. ועי' עוד להחת"ס בחדושיו ליומא (שם), מה שכתב בענין היאך קיים אברהם עירוב תחומין.

בנוסף להנ"ל מצינו עוד בפרשתינו בענין תחומין, ותשו"ח לרבים מהמשיבים שליט"א שציינו לזה, דהנה כתיב (י"ג י"ז), "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה", ואיתא ע"ז בב"ר (י"א ז'), "ר' יוחנן בשם ר' יוסי בר חלפתא אמר, אברהם אינו כתוב בו שמירת שבת, ירש את העולם במדה, שנאמר קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה וגו', אבל יעקב שכתוב בו שמירת שבת, שנאמר ויחן שם פני העיר, נכנס עם דמדומי חמה, וקבע תחומין מבעוד יום, ירש את העולם שלא במדה שנאמר והיה זרעך כעפר הארץ וגו'".

ולפום ריהטא משמע, שכביכול לא קיים אברהם דין תחומין עכ"פ, וכן משמע בפירוש עץ יוסף בב"ר שם, דאף שבודאי קיים כל התורה כולה, "אלא שלא נזדרז לקבוע תחומין מבעוד יום", וכן בפי' יד משה שם כתב, "שהרי אחז"ל שקיים אברהם אפילו ערובי תבשילין, רק שאברהם לא קיים ערובי תחומין, ולא עשה המצוה, רק במידה...".

אלא שזה יתכן רק אם לא גרסינן ביומא (שם) 'ערובי תחומין', אבל לגירסת הרשב"א וכו', עדיין קשה. ואכן בשאר המפרשים כבר עמדו במדרש פליאה זה, כ"א לפי דרכו, שהרי בלא"ה מפורש שקיים אברהם כל התורה כולה, ואף שמירת שבת לכל פרטיה בכלל זה, ואכמ"ל.

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: "ברע [מלך סדום]".

דמות הקשורה: "עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת בֶּרַע מֶלֶךְ סְדֹם וְאֶת בִּרְשַׁע מֶלֶךְ עֲמֹרָה שִׁנְאָב מֶלֶךְ אַדְמָה וְשֶׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ צְבֹיִים וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִיא צֹעַר". בראשית י"ד ב'.

במלחמה הראשונה נכנעתי – שבמלחמה הראשונה בה נלחמו כדרלעומר וחבריו עם חמשת המלכים, שביניהם היה ברע מלך סדום, וכל החמשה נכנעו ונתפשרו וחחלו להעלות לכדרלעומר[22] מס[23] בכל שנה.

שפעמים נלחם כדרלעומר וחבריו עם חמשת המלכים[24], ובשתי המלחמות נצחם, בשתחילה יצא עליהם למלחמה לכובשם, וכמפורש בקרא (בראשית י"ד א' - ב'), "וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסַר כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם. עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת בֶּרַע מֶלֶךְ סְדֹם וְאֶת בִּרְשַׁע מֶלֶךְ עֲמֹרָה שִׁנְאָב מֶלֶךְ אַדְמָה וְשֶׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ צְבֹיִים וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִיא צֹעַר", ועקב מלחמה זה עשו פשרה וחמשת המלכים עבדו את כדרלעומר, כמפורש ג"כ בקרא (שם שם ד'), "שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ אֶת כְּדָרְלָעֹמֶר...".

ולאחר שתים עשרה השנים שבהם עבדו חמשת המלכים את כדרלעומר וחבריו, מרדו חמשת המלכים בהם, והפסיקו לעבוד לו, ומרדם זה נמשך שלוש עשרה שנה, וכמפורש בקרא (שם), "...וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָרָדוּ[25]".

ולאחר שלוש עשרה שנות המרד, בשנת הארבע עשרה למרדם, יצא כדרלעומר עם שלושת המלכים הנוספים להלחם בשנית בחמשת המלכים, ובדרכם כבשו ואיבדו את הרפאים, הזוזים, האימים והחרי, שהיו עבדי חמשת המלכים ונלחמו בעמים[26]. ובמלחמה זו היתה מפלתם של מלך סדום ושאר ארבעת המלכים אשר אתו, שכדרלעומר וחבריו נצחום, וכדלהלן. ע"פ ספורנו, רד"ק, רלב"ג ביאור דברי הספור י"ד, וכן הובא במעם לועז לך לך פרק ג' ובמלבי"ם כאן.

ואין להקשות ממה שאיתא בתנחומא לך ז', שמלחמת ארבעת המלכים היתה המלחמה הראשונה בעולם, "דבר אחר, חרב פחתי רשעים, אלו ארבעה מלכים, אמרפל וחבריו, שעדיין לא היתה מלחמה בעולם, באו אלו ופתחו בחרב ועשו מלחמה. אמר להם הקב"ה, אתם פתחתם בחרב להפיל עני ואביון, חרבם תבא בלבם, עמד אברהם והרגם". שאפשר לפרש דברי המדרש אודות מלחמתם הראשונה שכבשו את חמשת המלכים.

ומה שהמדרש מסיים ש'עמד אברהם והרגם', לא היה זה מיד, כשאר הדרשות שהמדרש דורש על אלו הרשעים שפתחו בחרב, וסופם שחרבם בא בקרבם לאחר זמן רב, וגם המלכים הללו נענשו רק לאחר המלחמה השניה, כעשרים ושש[27] שנה אחר שפתחו במלחמה (כדלעיל, י"ב שנה שעבדו, י"ג שנה שמרדו והמלחמה שהיתה בשנת הארבע עשר למרדם), שבזמן זה עמד אברהם והרגם.

איברא, שהרד"ק בב', שאכן למד שהיו שתי מלחמות ביניהם, בכל זאת פירש את הפרשה אודות המלחמה השניה, שרק המלחמה השניה היתה בעמק השדים[28], "עשו מלחמה. עתה מספר המלחמה שהיתה ביניהם בעמק השדים, לא המלחמות הראשונות שהיו ביניהם עד שהכניעו ארבעה מלכים את חמשה עד שהיו להם לעבדים [שמלחמה זו לא נכתבה בתורה]".

ובשניה בבהלה נמלטתי – שבמלחמה השניה שכדרלעומר וחבריו יצאו להלחם בחמשת המלכים, שביניהם היה ברע מלך סדום, כאשר גברה יד ארבעת המלכים, נמלט ברע מלך סדום בבהלה שלא יתהרגוהו.

שבמלחמה השניה נמלט ברע, לאחר שחמשת המלכים מרדו בארבעת המלכים, יצאו הארבעה להלחם בה בשנית, וכדלעיל, וגם במלחמה זו התחזקו הארבעה מלכים על חמשת המלכים ונצחום[29], נמלט ברע מלך סדום יחד עם

ברשע מלך עמרה אל עמק השדים, בו היו בארות בארות חמר, בכדי שלא יהרגום במלחמה, וכמפורש בקרא (בראשית י"ד ח' - י'), "וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סְדֹם וּמֶלֶךְ עֲמֹרָה וּמֶלֶךְ אַדְמָה וּמֶלֶךְ צְבֹיִים וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִיא צֹעַר וַיַּעַרְכוּ אִתָּם מִלְחָמָה בְּעֵמֶק הַשִּׂדִּים. אֵת כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר וְאַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסַר אַרְבָּעָה מְלָכִים אֶת הַחֲמִשָּׁה. וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בְּאֵרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ סְדֹם וַעֲמֹרָה וַיִּפְּלוּ שָׁמָּה וְהַנִּשְׁאָרִים הָרָה נָסוּ".

וברע מלך סדום יחד עם ברשע מלך עמרה, נמלטו בבהלה לעמק השדים, בו היו בארות החמר, כדברי הרד"ק שם, "ובנוסם נבהלים...".

בגפי בנס ניצלתי – שכאשר נמלטו ברע וברשע לעמק השדים מפחד ארבעת המלכים שרדפו אחריהם להרגם וכדלעיל, למרות שברע נמלט יחד עם ברשע לעמק, אל מקום בארות החמר, ושניהם נפלו שם, ברשע בעצו ומת ורק ברע בגפו נעצל בנס.

שברע וברשע נמלטו יחדיו אל העמק למקום בארות החמר, וטבעו בהם, מפורש בקרא (בראשית י"ד י), "וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בְּאֵרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ סְדֹם וַעֲמֹרָה וַיִּפְּלוּ שָׁמָּה וְהַנִּשְׁאָרִים הָרָה נָסוּ".

ומי היו הנשארים ומי היו הנופלים, יעויין בב"ר מ"ב ז', שנחלקו בזה, "רבי יהודה אמר, ויפלו שמה, אלו האוכלוסין. והנשארים הרה נסו, אלו האוכלוסין. ורבי נחמיה אמר, ויפלו שמה, אלו המלכים. והנשארים הרה נסו, אלו האוכלוסין", וע"ע ברד"ק שם שכתב, "ושאר המלכים נסו אל ההר... אולי היו קלים יותר מאלו השנים שלא היה בהם כח לנוס אל ההר ונסו בעמק מה שיכלו לנוס...".

וברע ניצל בגפו מטביעה בבארות החמר, כדאיתא בב"ר מ"ב ז', שירד מלך סדום וניצול, וכדלהלן.

וטעם נפילתם של ברע וברשע לתוך בארות החמר, כתב הרד"ק, "ובנוסם נבהלים לא נשמרו מהבארות ונפלו בהם...", וכתב הרמב"ן (שם סוד"ה ואולי), שברשע מלך עמרה מת בבארת ורק מלך סדום ניצל בגפו, "ונאמר כי מלך עמרה כבר מת... או שנפל בבור אחר...".

איברא, שישנם מרבותינו הראשונים שלמדו בביאור הפסוקים, שמלך סדום לא נפל אל בארות החמר, אלא התחבא שם, וכדברי האבע"ז, "ויפלו שמה. ברצונם להמלט, וכן (במדבר ט"ז ז') ויפול על פניו", דהיינו שהיה זה מרצונם, וע"ע בפירוש הרוקח עמ' קל"ז, שכתב בן ביתר ביאור, "ויפלו שמה. מרצונם שמה להחביא, כמו, על פני כל אחיו נפל, ויפל על פניו", וכן פירש בר"ג, "והפילו עצמם מרצונם בבארות החמר להמלט מהם", וכע"ז בחזקוני שם. וע"ע בפרושי התורה לבעלי התוספות, שהביאו, "פירש רבינו שמואל[30]. כמו... כלומר נסו ונתבאו שם באותן בורות העשויים כמין מערות, שהיו מעמיקים ליטול את העפר מתוכם לצורך חמר".

ולא מחמת מעלתי – שהצלתו זו של ברע מלך סדום, לא היתה מחמת מעלתו, אלא למעלת אברהם אבינו.

שהצלתו זו של ברע לא היתה למעלתו, שהרי היה רשע, וכדאיתא בב"ר מ"ב ה', ששמו נדרש שהיה 'בן רע', וע"ע בתרגום יונתן י"ד ב', שכתב, "ברע, דיעובדיה בביש".

וכל הצלתו זו של ברע היתה למעלת אברהם, כדאיתא בב"ר שם ז', "רבי עזריה ורבי יונתן בן חגי בשם רבי יצחק אמרו, בשעה שירד אברהם אבינו לכבשן האש וניצול, יש מעובדי כוכבים שהיו אמאמינים ויש שלא היו מאמינים. וכיון שירד מלך סדום לחמר וניצול, התחילו מאמינים באברהם למפרע", וכפרש"י שם.

וכבר נתקשו רבותינו הראשונים בדברי המדרש הללו, מה ראיה מכם הצלת מלך סדום לכם הצלת אברהם, ואדרבה, יש מקום לומר שנס הצלת מלך סדום יעוררו ואף יבטל את האמונה בלב אלו שהאמינו באלקי אברהם עד היום הזה, שכולם יאמרו, שאפילו ברע מלך סדום, שהוא רשע ועובד ע"ז, ולמרות כן ניצל, א"כ ראיה שהע"ז מצילה את עובדיה.

לכך פירש הרמב"ן בדברי המדרש הנ"ל, שכאשר אברהם חזר מהמלחמה, חפץ להציל המלכים בכדי להשיב להם את רכושם ששבו כדרלעומר וחבריו, וכאשר הביט אברהם בבור שמלך סדום טבע בו, בהבטה זו נעשה הנס על ידו, שניצל מלך סדום מטביעה[31], ויצא מבאר חמר שהיה בו לקראת אברהם לכבדו ולברכו. וע"י נס זה שנעשה ע"י אברהם למלך סדום, האמינו המפקפקים בניסו של אברהם, שאם נעשה נס להציל את מלך סדום לכבודו של אברהם, כ"ש שיש להאמין שעשה ה' נס לאברהם, להצילו ממות נפשו.

וע"ע בפירוש ר"ע מברטנורא אה"ת שם, שאף הוא הקשה כן, ותירץ, "י"ל שאילו הנס, כל שהיה יכול לעשות שום פלא, היה עושה לו במלחמה, אבל עתה שרואין הכל כי במלחמה אבד, וכאן בחמר ניצול, האמינו באברהם למפרע".

אכן ברא"ם לא הסכים לדברי הרמב"ן, והקשה, שלדעתו א"כ היה למדרש לבאר שנס הצלתו של מלך סדום היה ע"י אברהם. ואין דרכו של המדרש לקצר בדברים אלו, ובמיוחד שכל השורש והעיקר לאמונת האומות בניסו של אברהם הוא מפני הנס שאדע למלך סדום על ידו, וא"כ היה למדרש לכתוב זאת.

ולכך ביאר הרא"ם באופן אחר, והוא, שבאותם הזמנים לא נתפרסם בעולם מציאות של ניסים שהם חוץ לטבעו של עולם, כהצלת אדם מתוך כבשן האש וטובע מתוך חימר. וכל מה שסיפרו שהע"ז עשו, היה זה בתוך מסגרת הטבע. ולכך כשראו וסיפרו לאם שהיה נס לאברהם שניצל מתוך כבשן האש, לא האמינו לא בזה, כי לא שמעו מעולם על אפשרות של נס שהוא מחוץ למסגרת הטבע. אך כשראו את ניסו של מלך סדום שאף הוא היה מחוץ למסגרת טבע, החלו להאמין לראשונה שישנה מציאות כזאת בעולם של ניסים שמעל לטבע. וא"כ יכלו אף להאמין שאכן אברהם ניצל מתוך כבשן האש. ולאחר שהאמינו שאברהם ניצל מתוך כבשן האש, הגיעו לאמונה שזה היה בכחו של ה', שלא יעלה על הדעת שאיזה שהוא ע"ז יעשה לאברהם נס, שהרי אברהם הוא גדול הלוחמים כנגד כל הע"ז שבעולם, ודוא"ב כוחו לפרסם את שמו של הקב"ה בעולם, לכך ה' עשה עמו נס.

ומאידך, הנס שנעשה למלך סדום, לא שייך בכלל לומר שהיה זה בזכות הע"ז שעבד, שהרי אף עובדי הע"ז אינם אומרים שבכחו לעשות ניסים מעל הטבע, ובהכרח שגם נס זה בא ע"י אלוקי אברהם. א"כ יאמינו שבכחו של אלוקי אברהם לעשות ניסים מעל הטבע ולכך גם האמינו שהציל את אברהם [וע"ע בראיה דבריו בהוכחת הדבר בב"ר מ"ב ז' שלא היה בכח הע"ז בדברים אבן בטבע].

ובגור אריה ביאר בדרך אחרת. שלאחר שראו כולם שניצח אברהם את ארבעת מלכים שהיו חזקים יותר מחמשת המלכים, ידעו שה' לוחם מלחמותיו, והוא עם אברהם ולא עם מלך סדום. שאם אכן ה' היה עם מלך סדום, מדוע מסרו ביד כדרלעומר שונאו, ובהכרח שה' עם אברהם. ולכך כשרצה אברהם להציל את מלך סדום, הציל למרות שהיה בבאר שחת. נמצא שכל המהלך של כשלון מלך

סדום במלחמה ונמוסתו עד שנפל לבארות שחת, הכל הוא בכדי להראות שה' הוא עם אברהם, וע"ז האמינו כולם בנס של אברהם שניצל מאור כשדים, שהרי ה' עמו ומצילו ומסייעו.

ובמשכיל לדוד ביאר, שהרי גם מלך סדום וגם מלך עמרה נפלו לבארות ומדוע רק מלך סדום ניצל ואילו מלך עמרה טבע. אלא קים להו לרבותינו ז"ל שכאשר ראה מלך סדום עצמו בצרה, צעק והתפלל לה' ולכך ניצל. אבל מלך עמרה התפלל לע"ז וטבע. ולכך האמינו כולם באלוקי אברהם, שהציל את מי שהתפלל אליו, וממילא האמינו בנס שנעשה לאברהם בכבשן האש.

ובבאר בצרה כתב ע"פ דברי המדרש, שנמרוד טען בפני אברהם שהאש הוא האלוהים שהרי הוא היסוד היותר יפה ופועל בעולם. והשיבו אברהם, שלדבריו צריך לדאיתו שהמים הוא האלוהים, שהרי המים מכבין האש, וכך התוהה עמו על דרך זה, עד שאמר לו נמרוד, אני משתחוה לאור, ונשליך אותך לאור, ויבוא האלוקים שאתה מאמין בו ויציל. והנה לאחר שניצל אברהם מכבשן האש, מקצת האומות האמינו בה' ואילו מקצתם טענו שאכן המים הוא האלוהים ולכך ניצל מהאש, שהרי המים חזקים מהאש. וכאשר ניצל מלך סדום מבארות החמר, שכל כח היזיקן הוא ע"י המים שהחמר מגובל בהם. אא"כ בהכרח שאינם אלוהים, שאם הם אלוהים, היאך אפשר להנצל מהם. ובע"כ האמינו שיש גבוה מעל גבוה, שלא האש ולא המים הם האלוהים. ויש אלוקים ששולט בעולם על כל הכוחות, והוא הציל את מלך סדום למען ספר שמו בכל הארץ, ועי"ז ידעו שהצלתו של אברהם מאור כשדים, אינה רק משום שאין האש אלוהים, אלא משום שה' האלוקים הוא אלוקי האלוהים ואדוני האדונים אשר לו בלבד הגדולה והגבורה.

את שאירע לאנשי עירי – שמה שאירע לאנשי עירו של ברע מלך סדום, כאשר הם נסבו על ביתו של לוט ונגשו לשבור את הדלת, שהוכו בסנורים, במכת עיוורון.

שכאשר לוט הכניס את המלאכים לביתו, נסבו על ביתו כל אנשי סדום, מנער ועד זקן כל העם מקצה, ודרשו ממנו מיוציאיה אליהם את האנשים שבאו אליו הלילה, כמפורש בקרא בארכיות (בראשית י"ט ג' - ח'), וכאשר סרב להענות לדרישת אנשי המקום, והם נגשו לשבור הדלת, שנאמר (שם שם ט' - י"א), "וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת יָדָם וַיָּבִיאוּ אֶת לוֹט אֲלֵיהֶם הַבָּיְתָה וְאֶת הַדֶּלֶת סָגָרוּ. וְאֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר פֶּתַח הַבַּיִת הִכּוּ בַּסַּנְוֵרִים מִקָּטֹן וְעַד גָּדוֹל וַיִּלְאוּ לִמְצֹא הַפָּתַח".

ופשוטות הדברים שבני סדום נקראים אנשיו של מלך סדום, ויעיין בהערה[32].

ומה שכתבנו שנהיו עיוורים, כך הוא משמעות הפסוק, וכע"ז פירש רש"י שם, "מכת עיוורון". וכעין מה שכתב בתרגום יונתן[33] "מחו בחודרוריא", וכתב בפירוש יונתן, שהוא עיוורון מלשון חד"ל בבכורות ל"ח ב', "בחוודורי", ופרש"י שם, חולי הוא שיש טיפין לבנות בעין, ובאב"ע ביאר, "מחשך העין והלב". וברשב"ם כתב, "מכת עיוורון ושממון".

איברא, שבמשב זקנים י"ט ד' הביא, שרבינו ישעיה הקשה על המפרשים שכל אנשי סדום התעוורו, שמקרא מפורש הוא שאח"כ ראו, שנאמר (שם), "...וַיְהִי כִמְצַחֵק כַּעֲיֵנֵי חֲתָנָיו", ועוד יש שמקשים, שאח"ל שהוא כפשוטו, שכל אנשי סדום נתעוורו, מדוע חתני לוט לא קבלו דבריו והיה כמצחק בעיניהם, הרי הם הרגישו בחושיהם שדברי לוט צודקים, שהרי כעת הם כבר עוורים.

אלא ביאר רבינו ישעיה, "ותי' זה שאומר שהכו בסנורים, אינו סימוי עין דוקא, אלא אחיזת עינים בעלמא הכום, בשביל שלא יראו אותם, אבל כל דבר היו רואין". ובבכור שור ביאר, "סנורים, הוא דרך שגעון ועוורון. סבור לראות ואינו רואה, כשיש לו לילך הולך במקום אחר, כמו אדם, שהיו סבורים ללכת לעיר אחרת והלכו בשומרון (מ"ב ו' י"ח - י"ט), ולפיכך, וילאו למצוא הפתח, כי כשהיו סבורין לילך אצל הפתח, היו הולכים למקום אחר".

ובישועות מלכו להגאון מקוטנא (הובא בפרדס יוסף ויראא ב"ב) הקשה על דברי הפסוק, "וְאֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר פֶּתַח הַבַּיִת הִכּוּ בַּסַּנְוֵרִים מִקָּטֹן וְעַד גָּדוֹל וַיִּלְאוּ לִמְצֹא הַפָּתַח", מהו לשון 'וילאו', שלכאורה היה לתורה לכתוב 'לא יכלו למצוא הפתח'. ותירץ, "אלא מכות סנורים, הוא מין עוורון המרבה את דבר הנראה, פתח אחד נראה ונזדמה שרואה פתחים הרבה, ולכן נלאו למצוא את הפתח האמיתי, באשר חפשו הרבה פתחים בדמיונם". ובמבלי"ם שם תירץ, שאין זה עיוורון כפשוטו, "רק חולי של ערבוב, שראות עינו לא יראה כראוי, למשל הפתח שהיה בצד צפון ראוהו כאלו הוא בצד דרום...".

ומוסיף המבלי"ם ומבאר היאך היה הנס של הסנורים, "...וכל מי שקרב אל הפתח הוכה בסנורים והלך משם, ואז קרבו האחרים והוכו גם הם, עד שהוכו מקטן ועד גדול, כי הם באו מגער ועד זקן, ועמדו הנערים סמוך אל הבית והוכו תחילה, וכשהלכו קרבו הזקנים והוכו גם הם, ומזה נודע כי כלם השתתפו במעשה זו, אחר שכלם לקו בסנורים".

סכנה מהמצוי במקומותי – שמה שאירע לאנשי ברע מלך סדום, שנתעוורו, הוא סכנה מ'מלח סדומית' המצוי במקומו.

שמלח סדומית מצוי בסדום, שנקרא כן ע"ש מקומו, וכמפורש בקרא (דברים כ"ט כ"ב), "גָּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָּל אַרְצָהּ לֹא תִזָּרֵע וְלֹא תַצְמִחַ וְלֹא יַעֲלֶה בָהּ כָּל עֵשֶׂב כַּמְהֲפֵכַת סְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבֹיִים אֲשֶׁר הָפַךְ ה' בְּאַפּוֹ וּבַחֲמָתוֹ".

וכבר נתקשו רבותינו הראשונים, היכן מצינו בהפיכת סדום שהיה צה במלח, מלבד אשת לוט שנהפכה לנציב מלח. הרד"ק (י"ט כ"ו) ביאר, "ואע"פ שלא נזכר מלח בהמטרה, עם הגפרית היה מלח...", והרמב"ן (שם י"ז ד"ה ועניו איסור) כתב, שירד גפרית ומלח מן השמים, ובספורנו (שם כ"ה) כתב, שהטל שירד קודם הזריחה, נהפך לטבע מלח, "ויהפוך. שנהפך הארץ ההיא ויושביה לטבע גפרית ומלח, כמו (תהלים ק"ה כ"ט), 'הפך את מימיהם לדם', ובהם נהפך לטבע מלח אותו הטל שעלה קודם הזריחה, כאמרו, 'גפרית ומלח שרפה כל ארצה', כמשפט כל לחות תפל, מעורב עם חלקים שרופים".

ומלח סדומית הוא סכנה לעוורון, כדאיתא בעירובין י"ז ב' וחולין ק"ח ב', שזו הסיבה שחייבו חכמים 'מים אחרונים', "[לשון הגמ' בעירובין] אמר רב חייא בר אשי, מפני מה אמרו מים אחרונים חובה[34], מפני שמלח סדומית יש, שמסמא את העינים", ורש"י שם, "שמלח סדומית יש כו'. ואמור רבנן (ברכות מ' א'), אחר כל אכילתך אכול מלח ומשום מלח שטבל בו אצבעו תיקנו מים אחרונים", ובחולין הוסיף בו, "...וכיון שנגע במלח, כי הדר יהיב ידו אעינים מסמא להו, ולפיכך צריך לנטלן".

ומיסיפה הגמ' שם ואומרת, "אמר אביי, ומשתכחא כקורטא בכורא...", ופרש"י, "בכור מלח יש מעט מאותו מלח סדומית כמין קורט קטן", ולמרות שהמלח סדומית כה מעט ולא שכיח, בכל זאת מפני הסכנה שבו גזרו רבנן כן.

ועד שאברהם בא, מלך עמרה כבר טבע למות, ואילו מלך סדום עדיין היה חי, לכך הציל.

ועוד תירץ, שמלך עמרה נפל בבור אחר, ואברהם לא ראהו אלא את מלך סדום.

32. ומה שכתבנו שאנשי סדום היו אנשיו של מלך סדום, כן הוא הפשטות, אבל לא מצאתי דבר מפורש.

ותיפשתי חיפוש רב במדרשים ובמפרשים לראות מה היה סופו של מלך סדום לאחר שניצל, האם זכה להיות מלך בסדום, וכמה שנים הארוך אח"כ, האם מת לפני אברהם אבינו, אל שנהרג יחד עם כל אנשי סדום במלחמה. אך לא מצאתי שום דבר מפורש. מלבד דברי"ק ע"ח כ', שכתב, "זעקת סדום ועמורה כי רבה. וכן שאר ארץ חמשת *המלכים*". שקרא למקום סמוך למהפכה, ארץ חמשת המלכים שמשמעותו שבאותו זמן הם היו מלכים שם.

אכן גם זה אינו בהכרח ראיה, שיתכן ורק רצה לומר על איזה מקום מדובר, על כל חמשת הערים. וצ"ע.

וכן אולי אפשר לומר שמאז המלחמה לא היה יותר מלך בסדום, שלאחר שביקש וקיבל מאברהם את הנפש והרכוש, וחזרו אנשי סדום למקומם, לא החזירוהו למלכותו, או שפרש מעצמו, וסרך ראיה לזה, שבכל מקום שחז"ל מזכירים את ראשי העיר וגדולי סדום, מוזכרים הדיינים ולא המלך. וכן כאשר מוזכר שכל העיר נסבו על דלת ביתו של לוט, היו שם מחשובי סדום [ועיין בראשונים ובראשים הרמב"ן, שהאריכו לבאר את החילוק בין אנשי סדום לבין אנשי פלגש בגבעה, הדגישו את הדבר שבסדום היו שם חשובי סדום, ואילו בגבעה היו אלו פשוטי העם], אך לא הוזכר כלל ענין המלך [איברא, שיש לדחות, שאין דרכו של מלך לסוב על הבית, אלא שולח את שליחיו אנשי העיר].

והיודע דבר בענין אם המשיכה מלכותו של ברע מלך סדום, גם לאחר המלחמה, כשהחזיר לו אברהם את הנפש והרכוש, או מאוחר יותר בסדום שנהפכה, נודה לו אם יודיענו להגידל תורה ולהאדירה.

33. ומה שתרגם אונקלוס "מחו בשבריריא", לא ידעתי ביאורו.

שוב ראיתי שרש"י במ"ב ו' י"ח כתב, שהוא חולי של שממון, רואה ואינו יודע מה רואה.

34. ויעיין בתוס' שם ד"ה מים, שכתבו, "עכשיו אנו נהגו במים אחרונים, דאין מלח סדומית מצוי בינינו. אי נמי, לפי שאין אנו רגילים לטבל אצבעותינו במלח אחר אכילה", וע"ע תוס' ברכות נ"ג ב' ד"ה והייתם.

ובשו"ע אור"ח סי' קפ"א ס"א ובא"ח נספק, "מים אחרונים חובה", ובס"י כתב, "יש שאין נוהגים ליטול מים אחרונים...", וכתב המ"ב בס בסקק"ב, "ודעת הגר"א בביאורו, דצריך ליטול גם האידנא [דטעם מלח סדומית וידים מזוהמות גם עתה שייך וכמ"ש בס"א], וכ"כ המ"א בשם המקובלים, דכל אדם יזהר במים אחרונים, וכן החמיר המהרש"ל בים של שלמה, וכ"כ הברכי יוסף, ע"ש שהחמיר הרבה בזה".

שנה, בא כדרלעומר וכו'.

26. הספורנו כתב "שהיו כלם עבדים לחמשה מלכים ונלחמו בעדם", וברד"ק כתב, "והמקומות האלה שזכר הם קרובים לארץ סדם ועמורה, אולי היו בעזתרם, לפיכך הכו אותם כדרלעומר והמלכים אשר אתו".

וע"ע בפירושי התורה לבעלי התוספות שם, שכתבו, "כי רפאים זוזים ואימים יעצו להם שימרדו"., וכן, "לפי שאלו רפאים ואדומים והאימים היו מיעצים אותם אנו נסייע לכם, ולפיכך בא כדרלעומר והכה אותם".

ובפירוש הרוקח עה"ת, ע' קל"ו, כתב, "מרדו. כי רפאים זוזים ואימים יעצו להם לבם שמרדו... ויכו את רפאים. היעיצים, ואותן שבטחון עליהן הכו".

27. כדעת רבי יוסי בר"ב שהובאה בהערה 25, ולדעת רשב"ג שם, כבר לאחר ארבע עשרה שנה שיצאו ונלחמו את המלחמה הראשונה בעולם, ונענשו בהריגתם בידי אברהם.

28. ודלא כמפרשים האחרים שלמדו ששתי המלחמות היו בעמק השדים, וכדברי הספורנו, "כל אלה. אמרפל ושתי הכתות שנלחמו. חברו אל עמק השדים. ועשו פשרה...", וכן, "והמלכים שאר אתו. אשר היו אתו בפשרת עמק השדים...".

29. וכבר התקשו רבותינו הראשונים, היאך לא חששו חמשת המלכים למרוד בארבעת המלכים ולצאת שוב למלחמה כנגדם בחשבם שינצחום, מאחר ובמלחמה הראשונה לפני עשרים ושש שנה ארבעת המלכים הראו את גבורתם הגדולה ונצחום.

וכתב הרד"ק (י"ד ח'), "ויערכו אתם מלחמה. אלה החמשה שיצאו, ערכו אתם מלחמה, כי חשבו להתחזק עליהם, אולי נעזרו בעם אחר, כי לפיכך מרדו בהם, ואלה לא היו אלא ארבעה הנזכרים...".

וממשיך הרד"ק ומבאר, שע"פ טבעו של עולם, צדקו חמשת המלכים במרדם, שיכלו להתגבר על ארבעת המלכים, "...אלא בא לומר כי אלה החמשה נעזרו בעם אחר, ואלה לא היו אלא הארבעה שזכר, ואעפ"כ נצחום, כי מה' היתה, כדי שיעשה אברהם שם במלחמה ההיא, כמו שהבטיחו ואמר לו ואגדלה שמך. וכדי להראות לעולם צדקת אברהם ובטחונו בקל בכל לב, כי הם נצחו חמשה מלכים, ואעפ"כ דרפ אלה אחריהם במעט שם, ועליו ועל כיוצא בו נאמר (משלי כ"ט כ"ח), ובוטח בה' ישוגב, וכדי להגדיל המעשה עוד הוסיף ואמר ארבעה מלכים את החמשה".

שוב מצאתי בפרושי רבינו פלטיאל שביאר, מדוע בכלל יצאו למלחמה, "וא"ת, למה נתעוררו אילו על אילו למלחמה. לפי שהם היו בני שם, וכדר לעומר וחבריו היו בני חם, ונח נתנם לה לעבדים, לכך מרדו בו, לפיכך יצאו עליהם למלחמה, לפי שהם היו בני שם, וכדר לע[עומר רצה] להכניסם לעבדות". וכע"ז איתא גם בפירושי התורה לבעלי התוספות ד"ד ב' אות א'.

30. וכבר הייריו המציינים שם, שאין זה ברש"ם לפנינו.

31. ומבאר הרמב"ן, שהטעם מדוע אברהם הציל רק את מלך סדום ולא את מלך עמרה, מלחמת ששניהם נמלטו לשם יחדיו וטבעו בבארות החמר, היות

שרדף, היה יותר המשיעור שמועיל לו הערבוב, ועי' להלן.

ובעיקר דברי החת"ס, עדיין אין בזה כדי ליישב כיצד הרג אברהם את המלכים ובצאבם, וכן השבת הרכוש וכו', דממ"נ, אם עשה כן משום פיקוח נפש, א"כ קושיא מעיקרא ליתא גם לענין ערובי תחומין, ואם ליכא משום פיקוח נפש, א"כ כיצד הרג המלכים ביו"ט. ואמנם לדברי הפנים יפות דלהלן מיושב לכאורה, שהכל נעשה ע"י עבדיו, א"נ ע"י המלכים בעלי ברית אברהם.

21. ולכאורה יל"פ בכוונתו כמבואר ברמב"ן וכו"ל, שהרי רדף אברהם מחברון, אבל מעת שנכנס הלילה כבר היה אברהם בדן, אלא דלדברי הפנים יפות המשיכו בעבדי אברהם לרדוף עד פחות משיעור י"ב מיל, שהוא שיעור תחומין דאורייתא, וא"כ צ"ל עכ"פ שמ'דן' ועד 'חובה' אין יותר מי"ב מיל, ועי' מה שכתב עוד לתרץ בפנים יפות שם.

ובאשר לרכוש וכל לענין הריגת המלכים, י"ל דמה שהספיק אברהם להרוג בעצמו כבר כן מבעוד יום, אבל משחשיכה היה הכל ביד עבדיו, אז ע"י המלכים בעלי בריתו וכאמור.

ועי' בויק"ר (א' ד'), "א"ר יצחק, וכי יש לך אדם רודף הרוגים, דכתיב ויכם וירדפם עד חובה, אלא מלמד שהקב"ה הורג ואברהם רודף".

22. פשטות דברי חז"ל שרק כדרלעומר קיבל את המס, שנתקשו ב

סיפור ושאלה בציידו

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם פרש"י.

בכל בוקר מחדש, כאשר כל יהודי פוקח את עיניו ומביט בהם, חש הוא צורך מיוחד להודות ולהלל לבורא העולם שנתן לו מתנה מיוחדת זו, שיכול לראות ולהביט לכל עבר, לקרוא ולהבין, והכל בשתי עיניו שחנני ה', ועל כן ממהר הוא ראשית להודות לה' על שהחזיר לו את נשמתו בחמלה, ותוך זמן קצר הוא מוסיף להודות בתוך ברכות השחר בברכה מיוחדת על המתנה הנפלאה של 'עינים הרואות'.

בורא העולם שיצר את האדם בתכלית החכמה, בראו באופן שבכל עת ושעה עיניו משוטטות בכל, וכל מה שנראה מבעד עיניו נחרט בזכרונו במוחו, אף פרטים שלא הבחין בהם כלל באותה העת, הכל צולם ונשמר במוחו, וידוע על 'בעלי מקצוע', היכולים לשחזר עם אדם מאורע שהוא עבר, ובחכמה מיוחדת להוציא ממעמקי מוחו את אשר ראה באותה שעה, ועל ידי כך הוא יכול לשחזר פרטים רבים שכלל לא שם אל ליבו בעת האותם.

כשמתבוננים בדבר מבינים עוד יותר עד כמה אדם צריך להזהר ולהשמר בשמירת עיניו מכל דבר רע ומשחית, גם כאשר הוא ב'משבר' או חלילה ב'ירידה', שהרי כל מראה שנכשל וראה, אפילו אם כבר עבר מאז זמן רב, וכמדומה לו שכבר שכח ממנו, לעולמים שמור בירכתי מוחו, ולפעמים יכול חלילה להעלות ולצוץ באמצע תפילת נעילה או בכל שעה רוחנית אחרת, להטרידו ולקלקל לו את תפילתו, ולהשבית לו את עליותו הרוחנית.

אם השפעה כל ראיה אקראית כה גדולה, עד כמה משפיע ומחלחל עמוק ראיה ומחזה נוראים שאדם ראה וחזה ועומדים מולו בכל עת ושעה. כל אותם אודים מוצלים אשר עברו את המחנות הנוראות, זכרם לא מש מהם, גם כיום לאחר יותר משעים שנה, המראות המזעזעים של אותם צוררים המכים ורוצחים, עולים להם מול עיניהם בכל זמן, אין להם לילה אחד של שינה רצופה בלא להתעורר שטופי זיעה ובפחד ורעדה מחמת המציק העומד על ידם ומכה בהם מכות איומות.

לכל אחד יש את המעמד או המאורע, המשמח או העצוב, המצחיק או המזעזע, שנחרט במוחו, שאותו הוא זוכר כל הימים, וזכרו לא סף ממנו, גם מתי שהוא לא מעוניין להזכר בו, וזכרונו זה משפיע עליו רבות בהנהגותיו, הכרעותיו ובשיקול דעתו במשך כל ימי חייו.

המעמד והמראה שנחרט בליבו ובמוחו של מנשה אופנבענטראכטער*, ואשר השפיע עליו כל הימים יותר מכל, היה בעת היותו בחור ישיבה צעיר בן שש עשרה שנה, בלומדו בישיבת לוצערן שבשוויץ, באותם הימים כשהישיבה עוד היתה בעיר לוצרן, ועמד בראשה הגאון הגדול רבי משה סולוביצ'יק זצ"ל.

מנשה שגדל כבן יחיד להורים שברחו עמו מאדמת גרמניה הארורה עם תחילת המלחמה הנוראה, לעיר צריך שבשויצריה, והשאירו מאחוריהם את הוריהם וילדיהם הגדולים והנשואים, וכל בני משפחתם, ולאחר זמן לא רב התברר להם, שכולם זכו לעלות במעלות קדושים וטהורים, להיות קרבנות עולה לה' על מזבחות האמונה, ורק הוא נשאר כנצר היחידי למשפחה הגדולה והמיוחסת אשר כל בניה ובנותיה מסוביים כעת בשישה של מעלה ונהנים מזיו השכינה.

הבית שגדל בו היה אמנם אמיד בגשמיות כלכלית, מעולם לא חסר לו אוכל או דבר אחר, אך יחד עם זאת, אביון בגשמיות רגשית, סערת המלחמה לא הפסיקה מביתם אפילו שעה קלה, וכל עת ושעה זכרו אות כל בני המשפחה שנשארו 'שם', וזכרון זה השרה בתמידות ענוה כבדה של כאב ויגון על הבית, והתוגה והעצב היו האורחים הקבועים שהתגוררו יחד עמם בביתם.

רבים מחברי ללימודים התמודדו עם קשיים דומים, אך אצל רובם הוריהם חשבו והרהרו רבות על אובדן הורים ואחים ואחיות, בשונה ממנו שהאבל והצער של הוריו היו אף על בניהם ובנותיהם, שהוא קשה ומעיק יותר לאין ערוך ולאין שיעור. מה גם שאצל רבים אחרים, צהלת ושמחת הילדים שמלאה את הבית, יחד עם העיסוק המלא בטיפול בהם, הבריחה במעט את הצער והיגון, אבל בביתו, מנשה היה 'בן יחיד' כפשוטו, ומיום לא זכו לילדים נוספים, והוא התהלך קודר בגפו בביתו, כאשר רבות הזכירוהו הוריו, שהוא היחידי הפליט מדור התהפוכות, ועליו מוטלת האחריות להיות נר התמיד לזכרונם, בגמילות חסד של אמת עם הנפטרים, בלימוד ועשיית מעשים טובים לעילוי נשמתם הטהורה.

ככל שאר ילדי הקהילה, בסיומו של יום הלימודים בבית הספר הכללי הגויי, התאספו הילדים לעת ערב בעזרת הנשים של בית הכנסת לכשעתיים, בהם היו לומדים 'יהדות', מעט פרשת השבוע ומשניות, והילדים הגדולים יותר, אף למדו שיעור גמרא, וזאת מלבד השיעורים בשבתות וחגים, עם מה שקיבלו בביתם, זה היה כל ידיעותיהם ה'רחבות' ביהדותם עד הגיעם לגיל ארבע עשרה.

דבר פשוט הוא, שכל אלו שהסתפקו במסגרת כגון זו, לא היו להם מושגים גדולים ביהדות, ובהגיעם לידי נסיונות החיים, חלקם, לא עמד בהם כחם והפנו עורף לתורתם, בנטישת קיום מעט המצוות שידעו ולמדו. גם אלו שהצליחו לשמור על יהדותם למרות ידיעותיהם הקלושות, הבתים שהקימו היו חלשים מאוד מבחינה יהודית, אלא אם כן הם קבעו את משכנם בקהילה חזקה, שמרו על קשר של קיימא עם רב הקהילה והשתתפו בקביעות בשיעורי התורה.

מצב זה הביא ברוב הקהילות החרדיות בחבל ארץ זה, הצריך שינוי מיוחד בכל ענייני החינוך. צו השעה היה להקים 'שיעבה' בה ילמדו אותם נערים במשך ארבע שנים תורה, במקביל לשנות ה'תיכון', ולימוד וחינוך זה יעמוד להם כל הימים, שילכו בדרך הוריהם ומוריהם, משיכו כל ימיהם בקיום התורה ושמירת מצוותיה, ויקימו בתים נאמנים לה' ותורתו.

הישיבה שהוקמה מתוך קשיים רבים ועצומים של מקימיה, זכתה לשנות מושג אצל יהודי המקום, שכל בן המסיים את שנות לימודיו בבית הספר, עליו ללכת לארבע שנים לישיבה, כדי שיוכל להמשיך להחזיק באותה הדרך בה הלכו אבותיו וזקניו. באותם ימים אף הצליחו לייסד ולהקים בית ספר יהודי חרדי לבנים בעיר צריך, שהקמת שתי מוסדות חשובים אלו בחבל ארץ זה באותה תקופה, היתה הצלחה גדולה להמשך החינוך היהודי במקום.

במשך השנים קומץ יהודים הצליחו במסירות נפש להכניס מושג נוסף, והוא, שליחת הבנים לכמה שנים לישיבות גדולות בארץ הקודש, בהם גדלו והתחנכו לדור נוסף שרובו כבולו בני תורה, שהקימו משפחות לתפארה של דורות ישרים מבורכים, ועמלים בתורה כל ימיהם.

גם מנשה עם כמה מחבריו נבו להמנות בין לומדי הישיבה הקדושה, התחנכו בה על ידי הגדול הדגול מעל גביהם ואומר להם גדל, וראו ברכה בעמלם, בלימוד ושינון, בשיעורים והשיחות, ובכל אוירת הישיבה המיוחדת.

דבר אחד העיק בעיקר על הנהלת הישיבה, והוא, חסרון הממון. נדבנים גדולים בעלי שם לא חסרו בשוויץ, אבל חסרה להם הבינה היכן להשקיע את כספם. במקום לקנות בו חיי עולם הבא, זכויות לאין קץ ותכלית, הם העדיפו לקבל מעט כבוד והדר מכל מיני מקומות שהקשר בינם לתורה רחוק מאוד.

גביר יהודי אחד גדול היה בעיר צריך, שאילו רק היה רוצה, יכל להחזיק במממונו הון את כל מוסדות הקהילה, ולא יגרוע כלל בהוצאה זו לרוב עשיירותו. אך גביר זה שמורארם המלחמה הרחיקוהו מעט משמירת התורה והמצוות, והיה בקושי 'שומר שבת', העדיף לתמוך בכל מיני גופים אחרים, למעט ביארצייט של אביו, שב'מי שבירך' אחר שעלה לתורה, היה נודב סכום עתק של עשרת אלפים פראנקים שוויצרים לקהילה, ועוד עשרת אלפים לבתי הספר, ועשרת אלפים נוספים לקופה של צדקה הקהילתית, ועוד כמה אלפים לישיבה הקדושה.

הכאב והיגון על האסון הנורא שעבר על עם ישראל באותן שנים, יחד עם מה שעבר עליו, במיוחד שלא נשאר לו שום קרוב או גואל מכל בני משפחתו, פגעו קשות בליבו של אותו הגביר, וזמן קצר לאחר התאלמנותו עבר כמה התקפי לב קשים, ולאחרייהם שבק חיים לכל ישראל.

כשנודע ברבים דבר מותו, הנושא המרכזי היה, מה הוא כתב בצואתו, כמה הוא נתן לכל מוסד ולכל צדקה בעיר ובארץ. עם הוודע דבר צואתו ברבים, התדהמה היתה גדולה עד מאוד. הוא כתב גה שהוא נותן לקהילה לבתי הספר ולקופה של צדקה, סך עשרת אלפים פרנקים כמנהגו בכל יאר'ציי, וכן כמה אלפים לישיבה, ובשאר כל עשרות מליוני הפרנקים, הוא חפץ להקים על שמו במרכז צ'ריך, על אחת מקרקעותיו, גן חיות מיוחד לקופים...

באותו יום שדבר הצוואה נתפרסמה ברבים, עמדו בחורי הישיבה ושוחחו על כך בסערת רוחות, היאך אותו יהודי התפסיד ברגע אש עולמו, במקום להקים בכסל כספו הנתף שיעבות ומוסדות צדקה וחסד לרוב, שבודאי היו מטיבים עמו לעולמים, העדיף להקים גן חיות לקופים, שהקופים ילמדו ויתפללו לעילוי נשמתו.

כשהגיע עת תחילת השיעור, ראה ראש הישיבה שאין פני הבחורים כתמול שלשום, רוחם נסערת ביותר, וכדרכו המיוחדת בחינוך הבין, שכעת זה לא הזמן להתחיל בשיעור עד שלא יברר את מה שאירע. כששמע את ה'חדשות', הבין בשל מה הסער הגדול, וחשב בליבו שזו שעה כשרה להנחיל בליבות תלמידיו את השקפת התורה האמיתית בענין חשוב זה.

ראש הישיבה סגר את הגמרא ונשקה, ישב כמה רגעים בדממה, תוך שהוא מחשב במוחו וליבו את בהדרך הטובה והנכונה ביותר בו יוכל להעביר את המסר לתלמידיו. לאחר כמה דקות פתח ואמר, ביום מן הימים נפטרו שני יהודים לבית עולמם, ראובן ושמעון, ראובן היה עני ואביון, ואילו שמעון היה עשיר גדול, ושניהם היו שווים באורחות חייהם הרוחניים ובכל מעשיהם. ראובן הגיע ראשון לבית דין של מעלה, יצא חייב בדינו, ואילו שמעון, שהרבה צדקות בכספו הרב, יצא זכאי בדינו. החל ראובן לשאול, היכן האמת והדין, הרי אני הייתי עני מרוד, אילו הקב"ה היה חונן אותי בעשירות, אף אני הייתי מפזר את כל כספי לצדקה, ומדוע שאצא חייב בדיני מפני שנגזרה עלי עניות.

כעת פנה ראש הישיבה לתלמידיו ושאלם לדעתם, האם טענת ראובן העני צודקת או לאו. כמובן שכל הבחורים הסכימו שלכאורה יש מקום לטענתו, ועל כן צריך להבין היכן האמת בדין.

אלא הסביר ראש הישיבה לתלמידיו, כאשר הקב"ה נותן לאדם עשירות, יחד עם זאת ידו נקפצת מלחלק ממנו לצדקה, הוא מרגיש בכל פראנק שהוא מוציא, שנתן חלק מגופו, ואם למרות כל זאת הוא התגבר ונתן כסף לצדקה, זכות זו תעמוד לו. ולעומת זאת, אותו עני ואביון, גם לו היה כמה פעמים הזדמנויות שונות לחלק לצדקה, אותו פעם שהיתה לו חצי פרוטה מיותרת שיכל לעשות עמה צדקה וחסד ולחלקה עם אביון אחר, שאילו היה עושה כן, היה זה נחשב לו יותר מאשר בנין שלם שתרם העשיר, אבל הוא לא עשה כן, לכל אין לו מקום לטענה כלל, וזה האמת שבדין.

הרים ראש הישיבה את קולו ואמר, לפעמים אדם מגיע למצב שהוא חייב לתת את כספו, הוא לא יכול לקחתו עמו, באותה שעה, אם במשך ימי חייו הוא התגבר על יצרו ונתן מכספו לתורה ומצוות, זכויות אלו יעמדו לו שגם בשעה זו הוא יזכה לתת ולתרום לתורה ומצוות, אבל אם בימי חייו, ביחס לעשיריות, הוא רק זרק כמה פרוטות לצדקה, ודוחן והמשפט והאמת מחייבים שלא תהיה לו זכות לתרום לתורה ומצוות שיעמדו לזכותו כל הימים, אלא יהיה לו רק את ה'זכות' לתרום לקופים... גן חיות שלם של קופים ישמש עבורו כמזכרת עוון על הנהגותיו כל ימי חייו.

פחד פחדים! סיים ראש הישיבה את דבריו: אין קיצורי דרך לחלק לעולם הבא ולנצח נצחים, אלא רק על ידי עמל וקביעות עיתים בעסק התורה, קיום המצוות ועבודה ממושכת בזיכוך המידות והמעשים, הם אלו שיעמדו לנו לזכותינו כל הימים בעולם שכולו טוב.

דבריו היוצאים מן הלב של ראש הישיבה נכנסו בליבות תלמידיו, במיוחד בליבו של מנשה, שמעמד זה עם דבריו המיוחדים של ראש הישיבה נחרטו בליבו ובמוחו, ומעדו מול עיניו כל הימים. חיזוק לדברים היה תוך זמן קצר, כאשר תלו שלט ענק במרכז העיר צ'ריך, עם כיתוב 'כאן יבנה גן חיות מיוחד לקופים', לזכרו של הגביר..., ולאחר מכן בפתיחת הגן החיות המיוחד לקופים, שעומד על תילו עד היום הזה, ובכל עת שמנשה עבר בסמיכות למקום וראה את מה שבנבנה בכספו הרב של אותו הגביר, התחזק עוד ועוד לידע את האמת, מה יעמוד לאדם לאחר מאה ועשרים, ושלא יחשוב או יחפש אחר קיצורי דרך כאלו או אחרים.

גם כאשר מנשה כבר היה בעצמו 'גביר בעמיו', עמד כנגדו בכל עת המעמד המיוחד הזה, עם דבריו חוצבי הלהבות של ראש הישיבה. בימים אלו הוא כבר הרגיש בעצמו את דברי ראש הישיבה, היאך קשה לאדם להוציא לצדקה ולמצוות מכספו שהרויח ביושר, ומאיך, כמה היד מהמרת להפתח ליתן לכל נושא הרחוק מהתורה והמצוות. מנשה היה מתגבר בכל עת ומחלק מכספו לרוב לכל דבר מצוה ומצוה שבא לידו.

כשעסקיו של מנשה הסתעפו וגדלו, והוא כבר לא יכל בעצמו לעסוק בחלוקת הצדקה, במיוחד שפעמים רבות צריך לברר מעט אודות המבקשים, לידע עד כמה הפרטים שהם מביאים ומגישים נכונים, ומאיך, מעלת החלוקה לתורה צדקה וחסד היתה ידועה לו היטב, והוא לא רצה לוותר עליה, לכך הוא מינה את יעקב גראדאונריינער* לגבאי הצדקה שלו, מזכיר מיוחד לכל ענייני הצדקה, שכל מי שחפץ לבקש את נדבתו, היה פונה ליעקב, שהיה מברר אודותיו, ופעם בשבוע ישב עם יעקב ואמר לו כמה לתת לכל צדקה, ויעקב היה דואג להעביר את הכסף ליעדו.

לפני כעשור, עסקיו של מנשה התרחבו עוד, והוא החל לשלוח את ידו בהשקעות ענק ברכישת בנינים בארה"ב. באותה תקופה עסקאות אלו גלגלו מליונים, ותוך תקופה קצרה הוא הצליח להכפיל ולשלש את מעותיו, ועוד הרבה היה נטויה.

באותה העת נזכר מנשה בחלקו האחר של שנות נערותו בישיבה, היאך הישיבה התגלגלה ממקום למקום, בלא שהיה להם משכן קבוע. כמה ביטול תורה וצער נגרם על ידי זה לרבנים ולבחורים, ועל כן החליט בדעתו שבשעה זו שהקב"ה שלח לו ברכה מיוחדת בעסקיו, זה העת להקים לישיבות בנינים גדולים ומרווחים, שקול התורה יהדהד בהם בלא הפסקה, ויעמוד לזכותו ימים רבים.

לא קלה היתה ההחלטה למנשה, יצרו הציע לו להשקיע את כל הכסף בעוד כמה עסקאות גדולות, ורק לאחריהם לחלק ממנו לצדקה, אבל בכח גדול הצליח להתגבר על יצרו, ולהחליט ש'אם לא עכשיו אימתי', תמיד ניתן להשקיע עוד ועוד, ועל כן זימן את יעקב גבאו המיוחד לצדקה, ואמר לו שיבר עבורו על כמה ישיבות המתגלגלות בשכירות בלא שיש להם בנין על קבע, והוא יבנה עבורם בנין לשם ותהילה.

דבר חיפושו של יעקב אחר ישיבה שאין לה בנין משלה התפרסם מהרה, ותוך זמן קצר פנו ליעקב קרוב למאה ישיבות אחר ביקשו שיתרום עבורם בנין לישיבתם. יעקב שהיה הגון וישר עד מאוד, הלך ובירר אחר כל ישיבה ושיבה, עד שלבסוף היה נראה לו להעדיף שלש ישיבות מתוך המאה. לצורך סיום הבירור טס יעקב למקום הישיבות, נפגש עם ראשי ומנהלי הישיבות, קיבל מהם רשימות ותוכניות על הבנין אותו הם חושבים כמתאים עבור ישיבתם.

בכל אותם פגישות עם ראשי ישיבות, רבנים ומנהלים הדגיש להם יעקב, שהוא אינו הגביר אלא שליחו, ולא מין שום צורך וסיבה לבצדו בכבוד ויקר, אך כל דבריו לא הועילו, בכל ישיבה כיבדוהו בכבוד גדול רב.

לאחר שיעקב סיים את כל הבירורים, הוא חזר ושטח לפני מנשה את כל מה שהעלה בידו, ומנשה אכן אישר את הדברים, ושלחו לחתום עם הישיבות חוזה ברור על התחייבותו לבניה.

בשמחה רבה חזר יעקב אל שלשת הישיבות שנבחרו, חתם עמהם על חוזה ברור בדבר התחייבותו לשלם את הבניה על כל הוצאותיה, כאשר יעקב היה חתום עליהם כמתחייב על התשלומים, ומאידך הנהלת הישיבה מתחייבת להנציח את שם הורי מנשה על הבנין, כאשר הוא מוסיף ומסכם, שכל הזכויות של הנהלת הישיבה בבנינים שתרם, יהיו כמנהלי הקדש, ולא כרכוש הישיבה, שאם חלילה הישיבה תקטן ותסגר, לא יוכלו למכור את הבנין, אלא יצטרכו להעבירו לידי מוסד אחר, כפי ראות רבני הישיבה.

מנשה עמד בהתחייבויותיו בעין יפה, ובכל שלב ושלב של הבניה, רכישת הקרקע, תוכניות ואישורים, יסודות, שלד, פנים וחוץ, העביר יעקב להנהלת הישיבות את חלקו לפי מה שהעבירו לו חשבונות ששילמו, ותוך פחות משנתיים התקיימו המעמדות הגדולים של חנוכת הבית בשלושת הישיבות, והכנסם לבנין שנבנה עבורם כפי צרכם, ברוב פאר והדר, כיאה לבית שמגדלים בו תורה ומחנכים בו בני תורה.

כששיים מנשה עם בניית שלשת בניני הישיבה, חשב בדעתו לעשות בשנית כמעשהו בראשונה, ושלח את יעקב שוב למסע בירורים אודות ישיבות, שבסיומם שוב נבחרו שלש ישיבות שהוא יבנה עבורם בנינים.

גם בפעם הזאתה, יעקב לא הסכים להתרגל לכבוד הגדול שכולם נתנו לו, והדגיש בכל פגישה עם רבני הישיבות ומנהליהם, שהוא אינו הגביר אלא שליחו וגבאו לעניני צדקה, ועל כן אין שום סיבה לכבדו בכבוד רב. כמעשיו בעבר, גם עם שלשת הישיבות הללו חתם יעקב על הסכם בדבר התחייבויותיו הכספיות לבנינם, והתחיבות הישיבה להנציח את שם הורי מנשה, וזכויות הישיבות בבנין כמנהלי הקדש.

בתקופה הקרובה לראש השנה תשס"ח, כשסיימו בבניית הישיבות את הקמת השלד והחלו בבנית השלב החמישי של הבניה, החלק הפנימי, העבירו מנהלי הישיבות לידי יעקב את חשבונות ההוצאות על בניית השלד, סכום של כמה מאות אלפי דולר לכל ישיבה, כשתם מצפים לקבלת הסכומים האדירים שהם הוציאו. באותם ימים חל הצונמי הגדול של נפילת שוק הנדל"ן בארה"ב, ויחד עמו נפילתם של עשרות בנקים גדולים וענקיים, שכל הכספים הרבים שהיו בהם, התנדפו לאבק פורח ונשאר מהם רק חלום.

שנים מהישיבות עוד הספיקו לקבל צ'ק על הסכומים שהוציאו ולפדותם ברגע האחרון לפני שהבנק קרס ופשט רגל, אבל הישיבה השלישית, ישיבת 'תפארת הלומדים', כאשר קיבלו לידם את הצ'ק המיוחל, הוא כבר לא היה שווה סנט שחוק. הלוגו הכסוף של סמל הבנק שעיטרו, היוו 'לועג לרש' על הבנק כולו שפשט את הרגל באותם ימים בקול רעש גדול.

מנהלי הישיבה קיוו שבעוד כמה ימים יתייצב המצב קמעה, ואז יוכלו לקבל את סכומי העתק שלוו לצורך ההשקעה בבניה, המשיכו במלוא המרץ בעבודת הפנים, כשמחשבתם היא שבודאי התורם הנדיב ימצא את הדרך להעביר את תרומתו, למרות שהבנק בו ניהל את חשבונו קרס ונעלם.

כשעברו עוד כמה חודשי עבודה, שכל יום ויום עלו לכדי סכומי עתק, ועדיין לא הגיע שום קול ממנשה התורם ויעקב נציגו, חששו מנהלי הישיבה שמא במצבו החדש הוא לא יוכל לעמוד בהתחייבותו, ולכך, ראשית הפסיקו את עבודות הבניה, ולאחר מכן החלו להוועץ יחדיו מה יעשו במצבם זה.

ראש הישיבה אמר להם להמתין עוד מעט עד יעבור זעם, אולי מצבו הכלכלי של מנשה יתייצב קמעה והוא יוכל להמשיך לשלם את התחייבויותיו. אבל ככל שנקפו הימים התבררה המציאות המרה, שרוב כספו של מנשה היה משוקע בבנקים שנפלו או בנכסים בארה"ב שאיבדו את רוב שווים תוך זמן קצר, ובכדי לשלם את חובותיו, מכר את כל אותם נכסיו ב'פרוטות' ושילם את כל חובותיו, ובעקבות כך יצא מנשה נקי מכל נכסיו.

באותם ימים הודה מנשה לבוראו על שהתגבר על יצרו ובעוד כספו היה בידו תרם והקים שלש ישיבות שלימות, ועוד שלשה חצאי ישיבות, וזאת מלבד כל המליונים שהילך לתורה צדקה וחסד, ואילו היה שומע ליצרו הרע, כעת היה נשאר בלא כלום, נקי מנכסיו ונקי מזכיותיו.

זמן קצר לאחר מכן חלה מנשה בשפעת קלה, שברצות שמים הסתבבה, ותוך ימים ספורים החזיר את נשמתו ליוצרו, כאשר הוא זוכה להשאיר אחריו דור ישרים מבורך, שומרי תורה ומצוות ומלמדי תורה, וזכויות רבות מצד צדקותיו הרבות אותם פיזר ביד רחבה ונדיבה.

כשדבר פטירתו של מנשה הגיע לידי הנהלת הישיבה, הם התאבלו עליו והספידוהו בישיבה, אך יחד עם זאת הם הבינו שאם יעקב לם עוד סיכוי ותקוה לקבל מזרעו את הסכומים העצומים שהוציאו, כאשר הסיבה הפשוטה היא, שהוא לא הוריש להם כמעט דבר, נקי מנכסים ונקי מחובות הוא השיב את נשמתו לבוראו.

אחד ממנהלי הישיבה נזכר לפתע, שעל החוזה שחתמו אתם לא חתם כלל מנשה, אלא יעקב, והוא לא חתם כנציגו של מנשה, אלא כעצמו, ואשר על כן חשבו מנהלי הישיבה לבקש מיעקב שישלם את התחייבותו אשר התחייב.

כשפנו ליעקב בבקשתם, הוא לא האמין למשמע אוזניו, והשיב לכם בתימה גדולה, וכי חשבתם לרגע שאני מתחייב, הרי אמרתי לכם תמיד שאין מה לכבד אותי בכל הכבוד והיקר שנתתם לי, כי אני לא הגביר אלא רק שלוחו, ואם כן מה בכך שאני חתום על ההתחייבות. ומאיזך טענו מנהלי הישיבה, שאילו הוא היה רק חותם כנציגו של מנשה, לא היו יכולים לטעון עליו דבר. כעת שהוא עצמו חתום על ההתחייבויות, והם אינם יכולים לעמוד בהוצאות העתק שהוציאו על הבניה, דין הוא שיטרח להתרים ולהשיג עבורם את הכסף.

ככל שני יהודים שיש ביניהם דין ודברים, הציעו מנהלי הישיבה ויעקב את טענותיהם לפני בית הדין דמתא, לידע מה דעת תורה בנידון סבוך זה, כאשר הם מקבלים על עצמם לעשות ולנהוג ככל אשר יפסקו הדיינים.

באחד מסיומי דיוני בית הדין טען מזכיר בית הדין בפני הדיינים, שלמרות שלצערו הרב עדיין אינו יודע שולחן ערוך, ובודאי שלא הלכות חושן משפט הקשים, אבל כיהודי שומר תורה ומצוות הוא מקפיד לקיים את ההלכה המפורשת לקרוא כל שבוע את הפרשה הנכון מקרא ואחד תרגום עם פרש"י, וכמדומה לו שיש ראיה מפרשתינו עפרש"י לצדקת טענת אחד הצדדים.

הדיינים ששמעו את דבריו ושבחום, הוסיפו ואמרו לו, שבכדי להכריע את ההלכה ולהורות למעשה, עליהם לעיין בכל הסוגיות הנוגעות בענין, ובתוספת תפילה לה' שיתן להם את הדעת להכריע כדת של תורה. בדין תורה זה, מקום הם בעזרתו ית"ש, שבעוד כימיים הם יתנו את הכרעת הדין.

השאלה היא: מנין בפרשתינו עפרש"י ניתן להביא ראיה לצדקת טענת אחד הצדדים?

תודת המערכת נתונה להרב מ. ס. שיחי' על הסיפור המתפרסם בגליון זה.

אופנבענטראכטער - החושב על נתינה. **גראדאונריינער** - הישר והנקי.

תשובה ל"סיפור ושאלה בציידו" משבוע שעבר:

בתשובה לשאלה, מה מצא ר' יצחק בפרשתינו עפרש"י שהכריע לו את ספקו מה עדיף להביא לרופא שהצילו, סט ספרים עטוף בעטיפה נאה, או להביא את הספרים גלויים, בלא עטיפה. ר' יצחק הכריע שעדיף לו להביא לרופא את סט הספרים עטוף, וזאת מדברי רש"י "ב א', עה"פ, "ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך", וביאר רש"י, "אשר אראך". לא גלה לו הארץ מיד, כדי לחבבה בעיניו, ולתת לו שכר על כל דבור ודבור...". מבואר בדברי רש"י, שאדם הרואה לפניו דבר שאינו מגולה, ורק אח"כ הוא מתגלה לו, דבר זה חביב בעיניו יותר מאשר אם הוא היה רואהו מתחילה, ומכאן הכריע ר' יצחק שעדיף לו להביא את הספרים לרופא עטופים, כדי לחבבן בעיניו.

תשובות לשאלות המתפרסמות בעלון זה, יש לשלוח בכתב ברור וקריא, בצירוף שם וטלפון **עד ליום ג' בשעה 23.00 בלבד** לפקס' 9741115 - 972-8 +(24 שעות) או לפקס 1-732-3634947 או למייל yaepstein@aol.com עד יום ב' בערב בלבד.

הפרסים לשבוע זה: ספר **"חידושי רבי עקיבא איגר עהש"ס"**, ג"כ.

עוד ארבעה זוכים נוספים, כל אחד בספר **"חידושי הגר"א על המשניות, אגרות הגר"א על התוספתא"**.

הפרס לשבוע זה על "סיפור ושאלה בציידו": שני זוכים, כל אחד בספר **"נפש החיים"**..

להערות, הארות ותגובות וכל עניני העלון, יש לפנות לפקס' הנ"ל.

לתרומות, הנצחות והפצה ניתן לפנות למערכת

שפות הזוכים לשבוע שעבר:

קופמן י. – מודיעין עילית – פרי צדיק עה"ת, ה"כ.
רוז י. – זכרון יעקב – רבינו בחיי עה"ת, ב"כ.
דיין מ. – מודיעין עילית – רבינו בחיי עה"ת, ב"כ.
מועלם י. – ירושלים – רבינו בחיי עה"ת, ב"כ.
כהן מ. – מודיעין עילית – רבינו בחיי עה"ת, ב"כ.
קשש א. – בני ברק – שו"ת תרומת הדשן - שו"ת מהרי"ל.
מוטולה מ. – בני ברק – שו"ת תרומת הדשן - שו"ת מהרי"ל.
שרעבי י. – בני ברק – שו"ת תרומת הדשן - שו"ת מהרי"ל.

הודעה נשלחה/תשלח לזוכים.

לתקופת נסיון, ניתן לקבל כל שבוע את העלון **בפקס** או **באימייל** (ללא תשלום). המעוניינים לקבלו, ישלחו את שמם וכתובתם בכתב ברור, בתוספת מס' טלפון לבירורים, לפקס המערכת או למייל: yaepstein@aol.com

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים – מודיעין עילית - ארץ ישראל

הסיפור לא נכתב הלכה למעשה, ואין להסיק מסקנות הלכתיות או הנהגתיות מסיפור הדברים.